

РУСИН

www.rusynacademy.sk

RUSÍN r. XXVII, č. 3 / 2017

Василь Скакандій:
Портрет Адолфа
Добрянського,
будителя Русинів,
котрого 200-річа
од народжіння
славиме цілый
рік 2017.

КУЛТУРА • ЛІТЕРАТУРА • ЯЗЫК • ІСТОРІЯ

Milan Jasik

Adolf Dobriansky,

významný predstaviteľ Rusínov 19. storočia

Адолф Добрянський,

вызначный репрезентант Русинів 19. стороча

Адолф Добрянський, визначний репрезентант Русинів 19. стороча (1)

Під назвов „Adolf Dobriansky, významný predstaviteľ Rusínov 19. storočia“ / Адолф Добрянський, визначний репрезентант Русинів 19. стороча (Свідник, 2017, 54 с.) была перед пару тыжднями выдана тотя публікація, котра першыраз была публічно представлена на Памятнім дню на честь Адолфа Добрянського, першого председателя Общества св. Йоана Крестителя.

Акцію зорганізовало уведжене общество у Чертіжнім 4. марца 2017. Главный обяг книжки є написаний по словацькы, лем вступ, істы всувкы і тексты під ілюстрачным матеріалом суть написаны по русиньскы азбуков. Зато сьме вирішыли, із согласом автора о. Мгр. Мілана Ясика, же главный обяг переложиме до русиньского літературного языка на Словакії і опублікуєме го в часописі Русин у 4 продовжінях, то значить, же переложений текст буде в нашім часописі виходити аж до кінця 2017 року, котрый є роком Адолфа Добрянського.

Слово на початок

Хто то був Адолф Добрянський? Може собі такый вопрос положити каждый, хто возьме тоту невелику книжочку до рук. Она нам мать розшырити познання о єднім з найвызначнішых Русинів 19. стороча.

Адолфа Добрянського можеме дефіновати як високо ученого, інтелігентного і культурного діятеля нашого народа. Він був русиньським будителём, культурным діятелём, політиком, оратором, поліглотом, реформатором, інжиніром і публіцистом. Быв і організатором наших русиньских обществ.

Так як Духновіча называєме отцём Русинів, так можеме Добрянського назвати отцём русиньского народного возроджіня. Того возроджіня, котре ся зачало по року 1848. Добрянський першыи высловив ідею єдноты і самостатности вшиткых Русинів. Про тоту ідею много вытерпів, був пронаслідований, непохоплений і наконець умер у выгнанстві, далеко од своїх близкых.

Слова, котры Адолф Добрянський публіковав в 1849 р. в часописі „Зоря Галицькая“, суть жывы і про Русинів двадцятого першого стороча: „*Пробутьте ся, братя, до нового жывота. Пробутьте ся не до наріканя і звады, но до сполочной роботы на піднесіню нашой народности. Мусиме нам дану слободу міцно хранити, вартувати віру і жадати еднакы права, як мають другы народы. Вшиткыма силами мусиме розвивати нашу народность і тримати в чести нашу бісїду і літературу.*“

Книга є написана з нагоды 200 років од народжіня Адолфа Добрянського. Жычу вам приємне читаня при познаваню жывота і діла нашого великого русиньского патріота 19. стороча.

Молоды роки Адолфа Добрянського

Адолф Добрянський ся народив 18. децембра 1817 у селі Рудлєв недалеко Вранова над Топлєв. Ту ёго отець Иван Добрянський діяв як

ОБСЯГ

3/2017
РУСИН

о. Мгр. Мілан ЯСИК:

Адолф Добрянський, визначний репрезентант Русинів 19. стороча (1) 1 – 5

ПгДр. Кветослава КОПОРОВА,

ПгД.: *Одышов до вичности літературознаватель Василь Хома* 6 – 7

Станіслава ГАРКОТОВА: *„Гей, мы сьме Руснаце, а што?“* 8 – 11

Доц. Инж. Алексей САТО, к. н.:
Иван Шлепецькый – визначный сын русиньского народа 11 – 12

Мгр. Міхал ПАВЛІЧ: ПОЗДРАВЛІНЯ
РУСИНІВ на рік 2017 ч. 3 13

Марія ГІРОВА: *Грибы* 13 – 15

Петро ЯЛЧ:
СТИШКЫ: Жадны цукерникы, Природа – наша мати, Три желаня, Вегетаріаньска страва, О трєх грошах, Щастный туриста, Павучіна, Хлібик 15 – 16

Ангелина ІРЧАК:
Ярьна носталгія 17

Мгр. Міхал ПАВЛІЧ:
Миколай Ксеняк: Резонанції на книжки і події 17 – 18

Миколай КСЕНЯК:
Поздравліня 18 – 19

Марія МАЛЬЦОВСКА:
Мамінка 19 – 20

ПгДр. Андрей СУЛІТКА, к. н.:
Русины в Чеській републіці: ревіталізація народностной іденітності (2) 21 – 26

ПгДр. Кветослава КОПОРОВА,
ПгД.: *Языкова культура і языкова норма в русиньских медіах на Словакії (IV)* 26 – 27

Редакція Народных новинок была оцінена Преміов Антонія Годинкы 28

ПгДр. Марія МАЛЬЦОВСКА:
Франтішек Гібала – ословие го властный жывот 29 – 32

грекокатолицький священник. Мати Шарлота, роджена Сепешгазіова, была дівков левочского міщана Андрея Сепешгазія. Мала барз добру освіту. Знала пять языків: німецький, мадярьський, фанцузський, латинський і часточно русинський. Манжеле Добрянський мали сім дітей: Константіна, Віктора, Адолфа, Корнелія, Владимира, Фердинанда і Йозефіну. Родина Добрянських была в 1823 році переложена до грекокатолицькой парафії Завадка недалеко Левочі. У Завадці молодой Адолф скінчів русинську народну школу і од 1827 року продовжовав у гімназіалних штудіях у Левочі. Ту жыв у своёй бабкы, котра го научіла добрі по німецькы. Кідьже штудії звладав з добрыма оцінками, на жадость матери був у третій класі переложений до Рожнявы. Ту ся мав здоконалити в мадярьскім языку. У Мішковцю абсолвовав 4. і 5. класу і в році 1833 шесту класу гімназії докінчів у Левочі. Окрем свого материньского русиньского языка, уж як молодой гімназіста знав плинуло говорити по мадярьскы, німецькы і російскы. Добрі оволодів латинський, грецький, словацький і французський язык. У 1833 році Адолф Добрянський штудовав філософію у Кошіцях і в році 1834 аж 1836 право на правницькій факулті в Ягрі. Відівши там напята одношіня міджі штудентами, вирішив продовжовати в штудіях на баньській і лісницькій академії в Баньській Шавніці. До споминаной академії наступив 1. октября 1836. Баньска Шавніца была про нёго уродным ґрунтом на сформованя ся ёго ідеологічных славянофільских і панславистічных думок. Ту ся в нім пробудила туга по всеславяньській єдности. Треба споманути, же панславистічний напрям, котрый ся часто приписує Добрянському, мав у реалности іншый характер. На єдній стороні, як свідомый Русин, мав глибоку почливість к Славянам, але на другій стороні, як молодой штудент, іщі не розумів, же самый панславизм, як такый, ся стане просто утопіов.

В 1840 році скінчів штудії на баньській академії у Баньській Шавніці, де здобыв кваліфікацію баньского і лісного інжиніра. 9. юна 1840 став ся баньским урядником-практикантом у Віндшахті недалеко Баньской Шавніці. Ту ся проявила ёго висока одборность і великий талант, зато го по єднорочній практиці повірили веджінём практичных цвічінь академічной молодежи, штудуючой баньску машынову выробу. Цісарь Фердинанд, дворным естріктом з 29. октября 1842 під чіслом 14685, выменовав Адолфа Добрянского за одборного баньского порадецю. Єдночасно ся Добрянський став і присидячім Гонтянской жупы. Брав активну участь на жупных засіданях, де енергично заставав словацьке жытельство той жупы. Зато го мадярьскы урядници зненавіділи, але тым веце собі го облюбили словацькы народовці.

Штири роки робив Добрянський як одборный баньский порадеця у рудных банях недалеко Баньской Шавніці, де му за ёго прикладну роботу была місячна выплата звышена з 30 на 60 златых. В році 1846 рішыв росшырити сі освіту на Высокій технічній школі у Відню. Штудії з высшой математікы, механікы, архітектуры і машыновой выробы скінчів у 1847 році. Ту

і дістав роботу в ставебных ділнях Віденьско-глокніцькой желізниці під веджінём найліпшых шпеціалістів. В 1847 році высловила Віденьска промыслова сполочность вдяку Адолфови Добрянському за вынайджіня і здоконаліня сістемы машын, котры ся поужывали в баництві і за вынаходы односно водогосподарьских работ. Наконєць му був за велику службу отчізні приділений титул ґрофа. В апрілю одышов робити до Пржібраму в Чехії, де одкрыв углёвы бані. Од веджіня міста Пржібрам дістав похвалне узнаня за прикладне повніня задач у лісницькім і баньскім промыслі. В Чехії ся спознав з вызначнымы чеськыма народовцями Палацькым, Рігером, Гавлічком і Ганком, котры іщі веце підпорили ёго славяньске чутя.

Родинный жывот

Адолфа Добрянського

Кідь в році 1840 Адолф Добрянський, як баньский інжинір, наступив до работы, спознав ся з Елеоноров Міквіусовов, дівков свого надрядженого і ведучого урядника в Баньській Шавніці. По двох роках ся з нёв оженив. Вінчав їх у 1842 році грекокатолицький священник, котрого собі Добрянський закликав аж з 50-кілометровой далечіны. Манжеле Добрянський мали ведно десятеро дітей: Ольгу (1843), Владимира (1845), Мірослава (1849), Ірену (1854), Гелену (1955), Алексея (1857), Веру (1861) і Боріса (1863). В молодім віці їм вмерли двома сынове.

В родині Добрянських говорили по русиньскы. Отець хотів, жебы ся діти научіли і ліретатурный російський язык, котрый сам добрі знав, кідьже був у році 1849 цивільным комісарём при російській армادی.

Подля споминів дівкы Ольгы (Ґрабарёвой), котра вмерла у Москві, было манжелство Добрянських щастливе. Жыли у любви аж до смерти. Мати Елеонора барз любила свої діти. Кідь дакотре похворіло, так з великов старостливостёв їх обходила. Отець Адолф ся одповідно старав о родину. Пронаімав великы і вздушны кварталі. Дітём все зарядив окрему дітську ізбу. Коло дому вытворив парк, жебы ся діти могли добрі грати і вольно бігати. Кідь дахто в родині похворів, закликав лем ученого доктора. В родині Добрянських ся мусив строго дотримовати піст. В середу і пятніцю не сміли їсти мясо. Добрянський каждую неділю, із цілов родинов, навщівляв храм Божый. Мав все наятый віз ці коч, котры їх одвезли в неділю на Службу Божу.

Добрянський і револучны роки 1848 – 1849

Зачаток револучного року 1848 застиг Добрянского в Чехії. Было то у фебруарі, кідь був на фашенговій забаві на замку ґрофа Хотька в Новых Дворах при Кутній Горі. Такой потім, в яри, ся вернув до Баньской Шавніці, де кандідовав у юновых вольбах до угорьского сейму, до котрого го запропоновали у Віндшахті. Хоць вольбы выграв, на ёго місце моцов був досаджений промадярьскы орьентованый кандідат Емеріх Шемберг.

В Празі на зачатку юна 1848 ся одбыв Славяньский зъязд. Хоць Добрянський на зъязді не взяв участь,

предці посередництвом словацького народовця Йозефа Мілослава Гурбана предложив з'язду свою пропозицію. Визначним почіном з'язду було, же делегаты прияли документи з пожадавков вирішїня вопросу добрых народностных условий і про угорьских Русинів. В септембрї 1848 му грозило, же го заарештують і поставлять перед суд, зато втік на Спіш. Ту ся штири тыждні скривав у Завадці на фарї, де був священником ёго отець. Из Завадкы одышов на фару до Мальцова, де діяв ёго шовгор Александер Яніцькі, а наконець ся дістав до Пряшова.

Кінцём року 1848 у Пряшові, під веджінём Адолфа Добрянського і Александра Духновіча, сформовала ся група грекокатолицьких священників, котра робила на хосен зліпшїня народностных условий про Русинів. Членом той групи був і Добрянський брат, Віктор Добрянський, канонік Пряшівської епархії. Група Адолфа Добрянського створила властний політичний програм на з'єдночїня угорьских і галичских Русинів до єдної провінції, в рамках габсбургської монархії. Пізніше Добрянський одышов до Львова, де доручив меморандум тамтешнім діятелям народного руху і роковав з нима о далшій поступі на дорозі к з'єдночїню. У Львові русиньська інтелігенція прияла пропозицію на з'єднчїня галичских і угорьских Русинів. По створїню сполочного політичного програму послали Добрянського до Відня.

Было то в апрілю 1849, кідь Адолф Добрянський дішов до Відня, абы у цїсаря і ёго близкості міг перероковати вопрос вытворїня єднотной русиньской провінції. Але віденьський цїсарський уряд і владны місця в тім часі рїшали важнішу приправу вирішалного атаку проти Угорьску і о діла Русинів стратили інтерес, зато вытворїня провінції было одречене. Кідь Добрянський відів, же тот програм не мать шыршу підпору і кідь го не хотїли акцептовати ани у Відню, перестав го просаджовать і він сам.

Треба спомянути, же в револючній періоді року 1849, кідь Кошутовы повсталецькы войска обсадили северне Угорьско, грозила небезпечность і отцєви Адолфа Добрянського, священникови Іванови Добрянському. Кідь повсталці дішли до села Завадка, приказали му на фарьску будову завїсити мадярьський прапор. Кідь то Іван Добрянський одрік, був насилно одволочений за село, де мав быти обішений. Но в околиці было в тім часі уж російске войско, котре му вчас пришло на поміч.

Цівільний комісарь при російській армоді

Коротко по тім, што ся вирішыло о інтервенції царького войска в Угорьску, дня 1. мая 1849 установили А. Добрянського за помічника цїсарьского комісаря при російській армоді, а о пару тыжднів за цівільного комісаря при третім армоднім корпусі, на челі котрого стояв генераль Рюдїгер. По скінчїню ёго діятельства в російскім штабі го выменовали за найвысшого комісаря сегедїньского округу.

За храбрость в службах военьского комісаря при російській армоді были Адолфови Добрянському удїлены два военьскы ордены. За храбрость у бою при Дебреці-

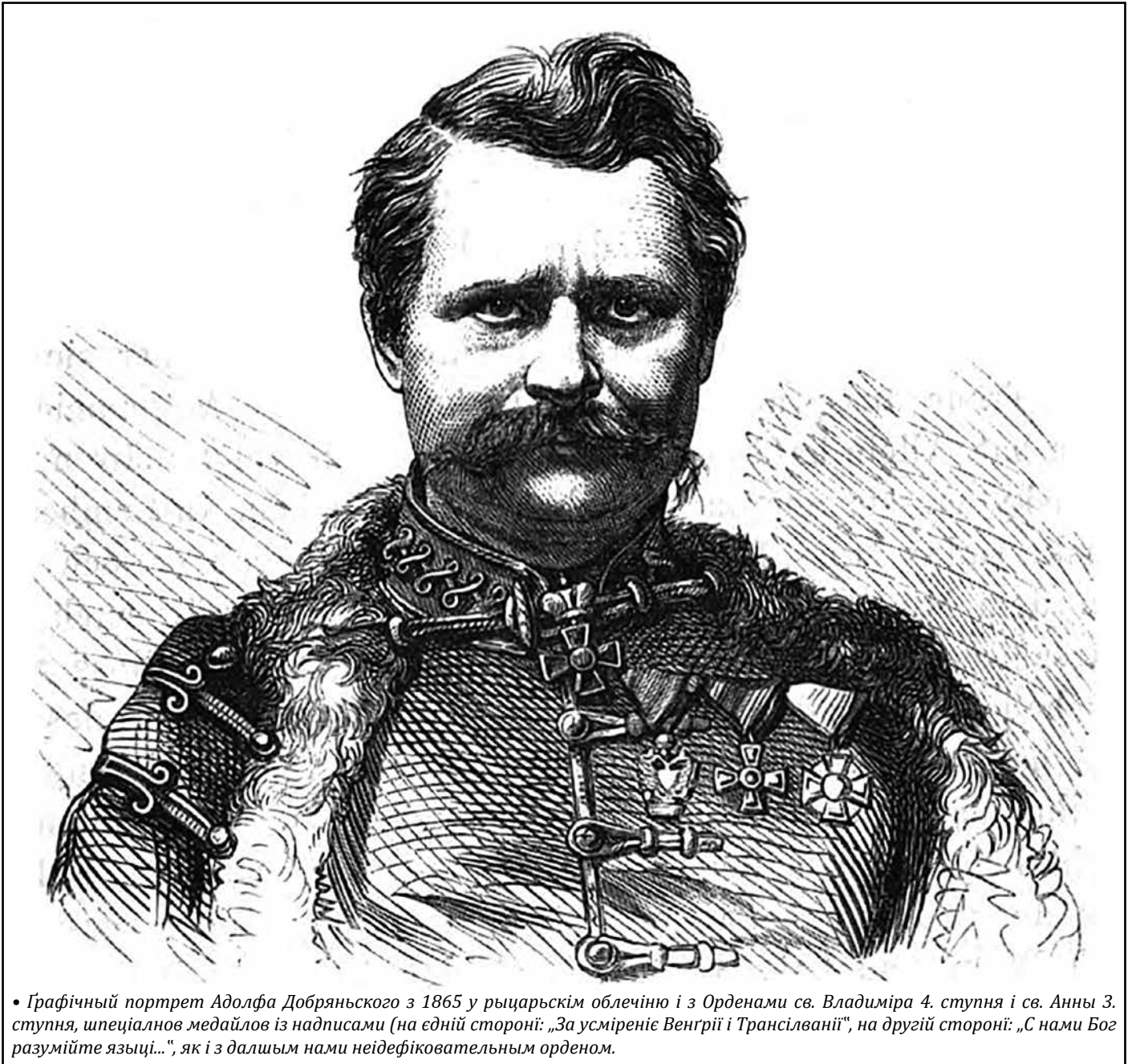
ні му 20. августа 1949 была удїлений Орден св. Владиміра 4. ступня. А о день пізніше, 21. августу, му за ряджїня у военьскім бою при Вацові, де мадярьскы повстанці были переможены, удїлили Орден св. Анны 3. ступня. Орден св. Владиміра му удїлив російський генераль Паскевіч а Орден св. Анны російський генераль Рюдїгер. Окрем того, дістав Добрянський і окрему медайлу. На єдній стороні з надписом „За усмирєніє Вангрии и Трансилвании“ а на другій „З нами Бог разумийте языци...“ Интересно, же тоту медайлу было му австрійсков владов доволєно прияти, але не мав ю носити.

По Дебреціньскім бою російска армада під веджінём генераля Паскевіча гнала мадярьских повсталців. 13. августу 1849 при Вілагошу (днешне Румуньско) мадярьскы повсталці капітуловали і свою зброю оддали Росіянам. Был при тім і военьський комісарь Адолф Добрянський. По переданю зброї пришла ку російскому генералєви Паскевічови тричленна депутація Мадярів, міджі котрыма был і Коломан Тїса. Депутація дала цїсарєви Николаєви І. пропозицію, жебы створив протекторат над Угорьском. Мадярьску коруну бы міг перевзяти російський варшавський князь Константін, котрый был братом царя Николая І. Зрадну депутацію генераль Паскевіч не прияв словами: „Як можете прийти з таков понуков? Ведь я ем пришов захранити цїсарьський трон Франтїшка Йозефа, а не го здобыти про російского царя!“ Така нечєкана одповідь мадярьских зрадців заганьбила і покорила. Тоту подїя вошла до історії як тзв. Варадїньске таємство. О тых вшыткых подїях знав і Адолф Добрянський. Аж омного пізніше, кідь был у році 1882 у Львові обвинений зо зрады отчїзны, одгалив перед судом споминанє Варадїньске таємство і Тїсову зраду. Зато был Адолф Добрянський Тїсом зненавиджений і перенаслідований. В службах російской армады зістав Добрянський аж до конечного придущїня Мадярів. Здобыв сі повну довіру в своїх надряджєных і велику авторіту в підряджєных. Барз довіровав Відню, з котрого был по часі скламаний і наконець ай пронаслідований і одсуджений до выгнанства.

Підкарпатьска Русь была од мадярьских повсталців ослободжена 26. августу 1849 російскым генералєм Карловічом. Русины зась зачали снити о русиньській провінції. З дня на день наростало їх народне усвідомлїня і зачала ся родити слобода народа. Дня 27. септембра 1849 впала до рук австрійскому войску послїдня мадярьска кріпость Комарно. Тым ся мадярьска революція цїлком скінчила і в Угорьску зачала нова ера.

Зачаток народного возроджїня Русинів

Зачатком октобра 1849 Добрянський ся вернув до Пряшова, жебы активізовав діятельство своєї группы. **Зачав приправлєвати далшы їднаня у Відню у ділі узнаня Русинів як самобытного народа.** Знав о централїстїчных наладах у Відню, зато ся вздав думкы на вытворїня єднотной русиньской провінції на теріторії Галичі, Буковины і Угорьской Руси, о чім інформовав і галичских русиньских діятелїв.

• Графічний портрет Адолфа Добрянського з 1865 у рыцарському одязі і з Орденами св. Володимира 4. ступня і св. Анни 3. ступня, спеціальних медалей із надписами (на одній стороні: „За усмиріння Венгрії і Трансильванії“, на другій стороні: „С нами Бог розуміє мову...“, як і з далшим нами неідефіковательным орденом.

Дня 10. октября 1849 пришла до Відня з Пряшова делегация підкарпатських Русинів, жебы предложила молодому цесарєви Франтішкову Йозефову I. і окремым міністрам меморандум о русиньских народных жаданях. Меморандум вошло до історії як **Памятник Русинів угорьских** (Deputationis Ruthenorum Hungaricorum). Ішло в основі о петицію, котру 13. октября 1849 у Відню підписали: **Др. Михал Висаник**, перший кралєвський доктор; **Адолф Добрянський**, кралєвський воєньський комісарь і

рыцарь російского Ордена св. Володимира; **Йозеф Шолтес**, грекокатолицький священник і порадца Пряшівської епархії; **Александр Яніський**, грекокатолицький священник у Мальцові; **Віктор Добрянський**, грекокатолицький священник і таємник Пряшівської епархії і **Др. Вікентій Алексовіч**, професор медицины і директор Шпыталю св. Йозефа у Відню.

Делегация навщивила 15. октября міністра внутрішніх діл Александра Баха, 19. октября ся стрітила із самым цесарєм Фран-

тішком Йозефом I. а 21. октября одышла з Відня. Хоць делегацию вів Адолф Добрянський, але жаданя прочітав ёго брат Віктор Добрянський.

Меморандум мало такы пункты:

1. Просиме о заведжіня Уставы з 4. марта (1849) у вшитых областях, де жыють нашы люде.

2. Просиме о узнаня русиньской народности в кралєвских областях Угорьска.

3. Наслідно просиме: О огранічіня нашого народа од сусідніх народів подля пропозиції, жебы там, де жыє найменше 15 000 Русинів компактно, хоць і в комбинації з меншов кількостєв представитєлів інших народів, были вытворены Русиньскы окресы без огляду на граніці сучасных жуп.

4. О заведжіня русиньского языка в школах і урядах.

5. О выдаваня, ведно з галичскыма Русинами, урядных новинок (Вістник). Жебы выходили у Відню, а кідь то буде треба, та і з фінанчнов помочов штату.

6. О скінчіня хоцьякой дискримінації одностно публікацій в азбуці.

7. О vyrівнания вылат і поставліня наших урядників, священників, учітелів і канторів з остатніма жытелями нашой отчизны, котры суть на таких постах.

8. О приділяня належной позорности русиньскій народности при досаджованю до рядів офіцірів цісарьской армады, як і центральных владных урядів у Відню.

9. О досаджованю русиньских воєньских капланів к одділам, в котрых векшына ся голосить к выходному обряду.

10. О решпектованя русиньской народности суцідніма народами, з наміром взаємной почливости од вшыткых інших народностей, жыючіх в Русиньских окресах.

То суть в короткости жадости русиньского народа в Угорьску.

Міджі першы жадости русиньской делегації у Відню належало, абы нова Устава з дня 4. 3. 1849 была прочітана всягды там, де жыють Русины. Тота устава, окрем іншого, мала і такы пункты: § ч. 5 – Вшыткы народности мають еднакы права і каждый народ мать право заховавати і розвивати свою народность і язык. § ч. 26 – Навсе суть зрушены вшыткы сорты невольництва і підданства. § ч. 27 – Вшыткы обчане Австрійской імперії суть перед законом рівны і суть подроблены еднакым особным судом.

Тоты пункты новой уставы давали і угорьским Русинам надій на ліпшу будучности, зато делегація жадала, жебы марцова устава была прочітана людём публічно і урядно. Наконєць ся так і стало і устава была прочітана в Ужгороді 25. новембра 1849 і в Бардеєві 13. децембра 1849.

Ту мусиме спомянути і то, же в часі перебуваня русиньской делегації у Відню був Адолф Добрянський установлений за окресного референта і директора канцеларії нововзникнувшого ужгородьского русиньского діштрікту. До функції був уведжений 16. октобра 1849 і такой в тот день у Відню зложыв і урядну присягу.

Адолф Добрянський в Ужгороді

По придушіню мадярьской революції Відень наконец зрушив угорьску уставу. Вшытку правоміч над Угорьском дістав австрійський міністер Александер Бах. Тот період в історії называєме Бахів абсолютизм. Словакію розділили на два воєньскы діштрікты з центром у Братіславі і в Кошіцях. Намісто жупанів досадили владных комісарів і к ним были приділены окресны референты, котры мали дозерати на то, ці ся дотримують владны наряджіня.

Шарішска, Абовска і Земплінська жупа были злучены до єдного діштрікту, на челі котрого був владный комісар Александер Сірмай у Кошіцях. Подобно і жупы Ужгородьска, Бережска, Угочска і Мараморошска были споєны до єдного діштрікту, де був за наджупана в октобрі 1849 в Ужгороді менований Ігнац Віллец, родом із Чехії. За окресного референта му був приділений

Адолф Добрянський. Наджупан Віллец ведно зо своїм заступником Добрянським пришли урядовати до Ужгороду уж в половині децембра 1849. І кідь Добрянський урядовав в Ужгороді лем нецілы штири місяці, предці лем на полю культурно-сполоченьскім доказав выорати глибоку борозду. В містах нарядив вымінити мадярьскы надписы за надписы тройязычны: русиньско-мадярьско-німецькы а в школах завів навчалный язык російський із доповнінем русиньского діалекту. Попробовав завести російський язык і як урядный, лемже проти тому протестовав мукачовський грекокатолицький єпіскоп.

О діятельстві Адолфа Добрянського в Ужгороді принесли інтересны інформації як „Slovenské noviny“ 1850/92, так і „Moravské noviny“ 1850/183. Споминають, же ужгородьска гімназія з поволінєм комісара Герінгера ся стала русиньска. В низшых і высшых школах ся зачало учіти в російськым языку. Великов помочов Адолфови Добрянському був єго брат Віктор, котрый був выменованый за школьского дозорцю-інспектора.

Вдяка А. Добрянському ся до многих вызначных функцій і урядів у регіоні дістали і Русины. Русины ся дістали до функцій судців, адвокатів, референтів, але і низшых урядників.

Рішінєм міністра Александра Баха був 28. марца 1850 Ужгородьський (русиньський) діштрікт зрушений а Добрянського приділили до Кошіць за референта-канцеларя міністерьского комісара Фрідріха Свеченего. Од 8. апріля 1950 був уж Адолф Добрянський зо своїм братом Віктором у Кошіцях. Окрем ужгородьского, був зрушений і спішско-гемерьський діштрікт. Кошіцький комісарь Свечені мав так під собов пятёх референтів, міджі котрыма были і обидвоми брата Добрянскы.

Позначкы і поужыта література:

- Кідьже у 19. сторочу вшыткы Русины поужывали юліаньський календарь (старый штіл), Адолф Добрянський ся подля нёго народив 6. децембра, на св. Николая Дивотворцю.
- Село Рудлёв, што ся находить під Сланьскыма горами, належало в 19. стор. до Земпліньской жупы.
- Панславизм є ідея споїня народів главно в 19. стор., конціпована є в дакілых подобах, з котрых єдна высувала ведуче поставліня Росіян.
- Аристов Ф. Ф.: Карпато-русскіє писатели, Москва, 1916, с. 145-146, 147, 149.
- Schematismus Prešovskej gréckokatolíckej metropolie 2008, Prešov, 2008, s. 344.
- Sekey M.: Životopis A. I. Dobrianskeho, Košice, 1928, s. 6-8, 11, 22.
- Paulíny-Tóth V.: In Sokol, č. 6, roč. 1, Budín, 1862, s. 182.
- Бескидь Н.: In Карпатській світѣ, Ужгород, 1929, № 7, с. 677-678.
- Стенографическій отчетъ изъ судебной росправы по ділу Ольги Грабарь и товаришей, Львов, 1882, с. 338.
- Федор П. С.: Краткый очеркъ діятельности А. І. Добрянскаго, Ужгород, 1926, с. 4, 7, 10.
- Добош С.: Адолф Иванович Добрянский. Очерк жизни і діятельности, Пряшев, 1956, с. 145-146.
- Геровский Г.: Историческое прошлое Пряшевщины, In Пряшевщина, историко-литературный сборник, Прага, 1948, с. 86.
- Kováč D.: Dejiny Slovenska, Praha, 2000, s. 118.
- Zapletal F.: A. I. Dobrjanskij a naši Rusíni r. 1849-1851, Praha, 1927, s. 7-8, 11-15, 45.
- Русинко М.: In Нуковий збірник Музею української культури в Свиднику 6, Пряшів, 1972, с. 70-71.
- Pop I.: Malé dejiny Rusínov, Bratislava, 2011, s. 50.

(Продовжіня в далшій ціслі. Переклад зо словацького до русиньского языка на Словакії: А. 3.)

Одышов до вічності літературознатель Василь Хома

22. априля 2017 у віці недожытых 90 років одышов до вічності літературный крітік, педагог, дипломат, сполоченьскый активіста доц. ПгДр. Василь Хома, к. н.

Василь Хома ся народив 18. мая 1927 в Миковій (окр. Меджілабірці) як першый із штирех дітей. Основну школу выходив в роднім селі, матуровав на руській гімназії в Гуменнім (1949), високошкольскы штудії абсолвовав на ФФ Унівезіты Коменського у Братіславі (руськый язык – філософія). В штудиях продовжовав далшых пять років на Ленінградській штатній універзиті, де в році 1955 здобыв титул ПгДр. в апробації руська філологія. По скінчіню штудій робив довгы roky як високошкольскый педагог. В тых роках здобывав ай научны титулы (1955, кандидат наук, 1969, доцент).

В роках 1969 – 1973 робив на Міністерстві културы СР як заступця тогдышнёго міністра Мірослава Валека, визначного словацького поета. Языковы способности кваліфікованого педагога, як ай філософскы і дипломатічны способности приве-

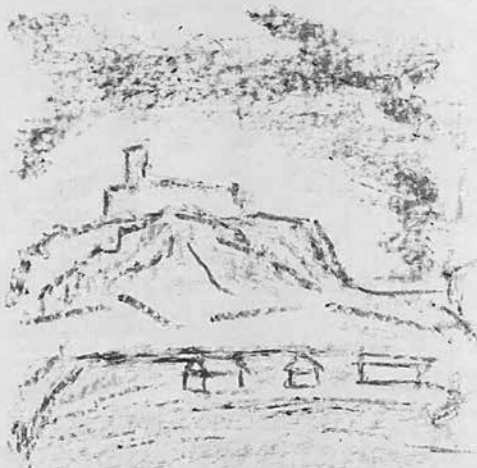
ли го до дипломатічных служб, де одбыв веце як 8 років (наперед в Белгії, потім в африцькім Заїрі). Попри своїй научній, педагогічній і дипломатічній роботі Василь Хома ся такой по ноябрі 1989 активно запоїв до возродного процесу Русинів на Словакії участёв на I. Світовім конгресі Русинів у Меджілабірцях (1990), де выступив з підпорным словом. Наслідно був участный ай на славностнім актї выголошіня кодифікації русинського языка на Словакії (януар 1995, Братіслава). Кодифікація языка про него значила зачаток активной работы в русиньскім русі. Як визначна особность, маюча контакты в літературных колах, поступно зачав в рамках Літературного фонду розвивати активіты на заложіня Сполку русиньскых писателїв на Словакії. То ся му ай подарило, і так в році 2001 з ёго ініціативы і особной заангажованости выник при Літературнім фондї Сполку русиньскых писателїв Словакії, котрого ся Василь Хома став першым председом. В тім контексті то був знову Василь Хома, котрый ініціював **Ціну і Премію А. Павловича** за оригінальний літературный, літературно-научный твір в русиньскім языку, або за переклад до русиньского языка, котру уділює кажды два roky Літературный фонд.

Такой рік позад заложіня Сполку выходить ёго першый **літературный алманах (Русиньскый літературный алманах на рік 2003)**, котрый є уведжений статёв першого председы сполку, теоретіка літературы Василя Хомы: *Як дале? Роздумы о судьбах русиньской літературы*. Василь Хома практично як першый в розвитку новодобой русиньской літературы поменовав народну орьєнтацію Русинів ай на літературнім полю: *„Выходжаме з будительской ініціативы Духновича, бо она перманентно зоставать продуктівна для Русинів і в днешнім часі. Твердо ся надієме, же таков зостане і в будучности. І наприк тому, же суть боягузы, котры глядають чужжі орьєнтації. Наша орьєнтація є лем една. Така сама, яку выголосив Духнович: Я Русин был, есьмь і буду...“*¹ Першый (по році 1989) русиньскый літературный ал-

ВАСИЛЬ ХОМА

Розвиток русинської поезії в Словаччині
від 20-х до 90-х років XX століття

(Нарис історії з портретами поетів)

Видавництво Спільки словацьких письменників
БРАТИСЛАВА

манах нелем же надв'язав на традиції алманахів Александра Духновіча, але виходить символічно ай в юбілейнім року Духновіча (в році 2003, коли минуло 200 років од ёго народжіння). Василь Хома був наслідно zostavitel'єм далшых алманахів (п'ятёх 2003 – 2007). Доведна вышло девять алманахів, до котрых Василь Хома актівно приспівав своїма літературно-науочными статями. Ёго статі находиме ай в *Русиньскім народнім календарю* (*Великий поборник Русинів – А. Павловіч*, РНК на 2004 рік; *Познамки ку періодизації жывота і творчости маковіцького словя – А. Павловіч*, РНК на 2005), таксамо в часописі *Русин*. Як вызначный літературный теоретік і критік ся записав до історії русиньской літературы і культуры науочнов публикаціов *Оброджіня Русинів (Зборник статей і штудій о русиньській літературі, культурі і діятелельстві русиньских організації по року 1989; Пряшів: 2005)*, котру напсав в співаторстві із своёв женов Маріов Хомовов-Дупканічовов, лінгвістков-славістков, котра таксамо брала активну участь як в языковій комісії (при Інштитуті русиньского языка і культуры ПУ), так ай в оброднім процесі Русинів як такім. За тоту публикацію був Василь Хома нагороджены Цінов А. Павловіча за русиньску літературу (в році 2005).

Факты о высокой профессиональной уровни літературно-критічної і літературно-науочной работы В. Хомы суть знамы і в словацькім контексті. Проявило ся то при оцінёваню ёго творчости з нагоды вісемдесятых народенин – в році 2007. В словах узнання представителів Сполку словацьких писателів, Матиці словацькой, тогышнёго міністра культуры СР Марека Мадяріча, як ай русиньских лідрів, приятелів і сполупрацовників было высловлене „*подякованя за літературознательську роботу, котра приспіла ку нашому познанню модерной руськой поезії, а таксамо за одборны публикації, котры суть приносом про познаня русиньской літературы 20. стороча*“ (цітоване з писма міністра культуры СР М. Мадяріча к уведженому юбілею, (Марія Хома-Дупканічова)).

Одышла до „русиньского неба“ далша з вызначных особностей третёго русиньского народного оброджіня, попри Василёви Туркови, Николаёви Ляшови, Михайлови Гирыкови, Марії Мальцовській, Янови Грибови...

Вічная ёму память!

Позначка:

1 Русиньский літературный алманах. Юбілейный рік Александра Духновіча (2003). Зоставитель Василь Хома. Сполук русиньских писателів, Пряшів 2003, с. 6.

Василь Хома
Марія Хома

ОБРОДЖІНЯ РУСИНІВ

(Зборник статей і штудій о русиньській літературі, культурі
і діятелельстві русиньских організації по року 1989)Сполук русиньских писателів Словеньска
Пряшів 2005

• Марцела РУНЯНИНОВА

Станіслава ГАРКОТОВА, репортерка справодайского порталу „Aktuality.sk“

„Гей, мы съме Руснаци, а што?“

Приклад гордости на свое

Як молодой вояк служыв Юрий Коцо в Пардубіцях. Коротко перед Ріством пришов за велителём із пропозицій, жебы рад взяв службу на штатне свято – 24. децембра. „Видиш го, як ся підлизує? Хоче служыти на свята, жебы ся указав,“ – сміяли ся ёго колегове. А так ся велитель опросив, чом? Вояк Коцо высвітлив: „Хочу взяти службу на Ріство зато, жебы ём міг быти на Ріство дома.“ „О чім то говориш?“ сердив ся надряджений. І так мусив вояк перед групов коло 150 людей пояснёвати, же ё з выходной Словакії і належить міджі Русинів, котры рожественны свята славлять подля юліаньского календаря. „Одтогда то вшиткы респектовали. Уж ся потім знало, же поручік Коцо хоче іти домів на руснацьке Ріство. А іщі мі дали три дні вольна навеце,“ – сміє ся по роках професіональний вояк, родак з погранічного села Руське.

З подобнов веселов пригодов ся тогды стрітив іщі раз, кідь сі го контрарозвідка закликала як провокатора. До документів сі записав русиньску народность – термін, із котрым ся за запеклого соціалізму в Чехії ништо не стрітив. „Захранили ня лем добры люде, котры рокы служыли і рокы ся не признали, же суть Русины. Потім съме собі ведно звыкли заспівати русиньскы співанкы – лем то так по Пардубіцях і Градці Кралове гучало.“

ку русиньскій народности приголосило выше 33 тисяч людей, а 55 тисяч людей русиньскый язык собі увело як язык материньскый. Ёдно проценто робить з Русинів – по Мадярах і Ромах – третю найвекшу меншынову, народностну популяцію на Словакії. Їх села але вымерають, молоды Русины з регіонів, де хыбує розвиток, одходжають, язык бідує і о стары традиції уж не є великый інтерес. Холем на першый погляд. Де-ту ся обявлять люде, котры темов своєю народностной ідентичности жыють а то ай наперек тому, же суть Русины – подобно як у Коцовых пригодах – яковсь скрытов меншынов.

Русинство їм захранило школу

Съме в окресі Снина, де русиньскый язык офіціально звучить як навчалный язык в єдиній школі на Словакії – у селі Кална Розтока. Якраз ту, 13 кілометрів од української граніці, захранила переміна на народностну школу малокласну школу перед заником. Девятнадцять дітей ся в Калній Розтоці на першим ступню учить русиньскый язык нелем як самостатный язык, роднов речов говорят і на інших предметах, наприклад, на краёзнательстве ці природознательстве, кідь з учительков розоберають традиції або памятки в регіоні. Покры є высвітліня про діти легше зрозумительне в русиньскім языку, так тот язык чути і на годинах математікы.

Вернути русинство до школы – то была ініціатива Марцелы Руныяниновой. Твердить, жебы ёй было жаль, кібы нова генерація Русинів пришла о ін-

формації о тім, хто властно суть. Родічів але спочатку мусила пересвідчувати. Їх найвекшый страх був – што, кідь ся їх діти не научать по словацькы? Самы притім выростали в оточіню, в котрім є довгы роки звыком „перепинати“ міджі языками подля потреби. А словацькый язык є в регіоні Русинів так близкый, як і їх родный язык. **„Мам чутя, же русиньскый язык заживать возроджєня,“** позорує то у своїй околиці пані Рунянинова. Интерес відіти главно у генерації, котра є у віці, кідь сі закладать властны родини. Міджі старшыма людми віділа скоріше легковажність, днешні молоды родічі ся о традиції і вопросы ідентичности, подля нєй, интересують намного веце. **„Наше родічовске село творять люде, з котрых азбуку знає уж малохто. Кідь нєв їх дітина знає писати, позерають на ню з гордостєв,“** – описує реалность.

Парадоксом але є, же Марцела Рунянинова зо сыном суть єдины, котры ся к русиньскій народности голосять і офіціално:

„Не робить мі то найменшый проблем. Єм горда на то, же єм Русинка. Але є интересне, же і в Снині, де жыю, люде ся звыкнуць обернути, кідь зо сыном говориме по русиньскы.“

Я Русин був...

„Мам чутя, же у Русинів все відіти якыйсь комплекс, покы іде о бісідованя на верейности міджі собов по русиньскы. Не є то ніч нове. Так то было і за Духновіча (русиньскый народный будитель – позн. ред.). Тот їх тыж мысив вызывати, жебы ся не ганьбили говорити по русиньскы,“ – стискать плечами довгорічна, днешь уж бывша драматургыня і режисерка русиньского высыланя Словацького розгласу **Яна Труціньска.**

Сидиме сто кілометрів северозападніше – в Пряшові, культурнім центрі Русинів, в єдній літературній кавярни (позн. ред. Русина: під назвов Віола), котрой властници до гармонограму акцій включають і русиньскый програм. Праві в тоты дні ту выставлює карікатуриста **Федор Віцо** (позн. ред. Русина: Русин Федор Віцо выставлєвав зо сыном Якубом, а вернісаж выставки была 25. януара 2017). Знама Віцова карікатура, в котрій сі двома хлопи вымінять дві просты речіня – **„Я Русин був...“** **„Ніч сі з того не робте, діду, я єм був тыж“** – назначуює, же од часів Духновіча много ся не змінило. **„Пані сі прийде купити тікет на русиньскый вечур. Прошу ся ей:**

– А вы сьте Русинка?

– Ой, ніт. Моя бабка і мамка были, але я ні.

На! Де ся набрала тотя Словачка, не знам,“ – повість Труціньска.

Культура гасне

Видно, у Яны Труціньской є розглас в кровли. Знать нелем одтінок языка з околиці Міджілаборець, але і єго нюансы зо сниньского ці свідницького регіону. В тім сниньскім найдете „пуйдяків“. **„Пуйду горі дому, наварю перогу...“** Свідничане зась „шыкають“. **„Так єм ша нашміяла...“** При Старій Либовни русиньскый язык

• Яна ТРУЦІНЬСКА-СИВА

зафарблює горальскый діалект і польскый язык. Одтінки але уж в етері барз не чути. Скоро по 70-єх роках русиньского высыланя з оригінального програму много не зістало. В минулых двох-трех роках гасне і літературна творчость у розгласі. Же не суть пінязі.

„Памятам часы, кідь єм іщі была молодов геречков у театрі – каждый тыждень пришла драматизована приповідка, каждый місяць песа. Якраз у творчости ся може проявити култура. Там ся проявить і характер народа. То ся днешь страчат. Подля мене, є то годне покараня,“ – твердить Труціньска.

Руснаци суть, здало бы ся, якысь непробойны. Хоць были все привыкнуты твердо робити, ходем так їх відять властны умелецькы особности, доплачають на роздробленость і хыбуючих лідрів. Зникли добрі знамы кумове (розгласова забавна релация Бісіда кумів – позн. ред.). **„Но што, і сьме збачіли, же сьме їх довше не чули,“** звыкне ся в родинах стискати плечіма. На другій стороні є симпатічніше все частіше чути: **„Гей, мы сьме Руснаци, а што?“**

Активно по русиньскы в Братіславі

„Я єм активно по русиньскы зачав говорити аж в Братіславі. Є то парадокс – мусив єм выйти з дому, жебы єм обявив страчений язык Русинів,“ – повідає **Петро Штефаняк.** Тепер сьме в братіславській Петыржалці, де мать свій центер обчаньске здружєня молоды Русины. Ту є і танечна сала про народный колектив „Ruthenia“, місце на репетиції музикантів, книжниця і русиньске інтернетове радіо „rusyn.FM“.

Штефаняк є представителём генерації Русинів-тридцятників. У главнім місті жыє 14 років, ту штудовав, днесь подникає. Як молодый хлопець николи не рїшив вопросы іден-тичности, приправа монографії о роднім селі Малаый Липник, в окресі Стара Любовня, го привела іщі по-час штудій на середній школі к історічным жрїдлам, котры в ёго голові наштартовали проект.

Што так надвязати на пореволючну генерацію русиньскых активістів і пробовати кус заінтересовати молодых Русинів? У Братіславі ся к русиньскій народности приголосило 750 людей. Подля Штефаняка їх але буде дакілько тисяч. У місті многы штудують, роблять, довгы роки жыють, но без тырвального перебуваня. А так цісло штатістіків не мусить одзеркалєвати реалность.

То суть уж „такы Українці“

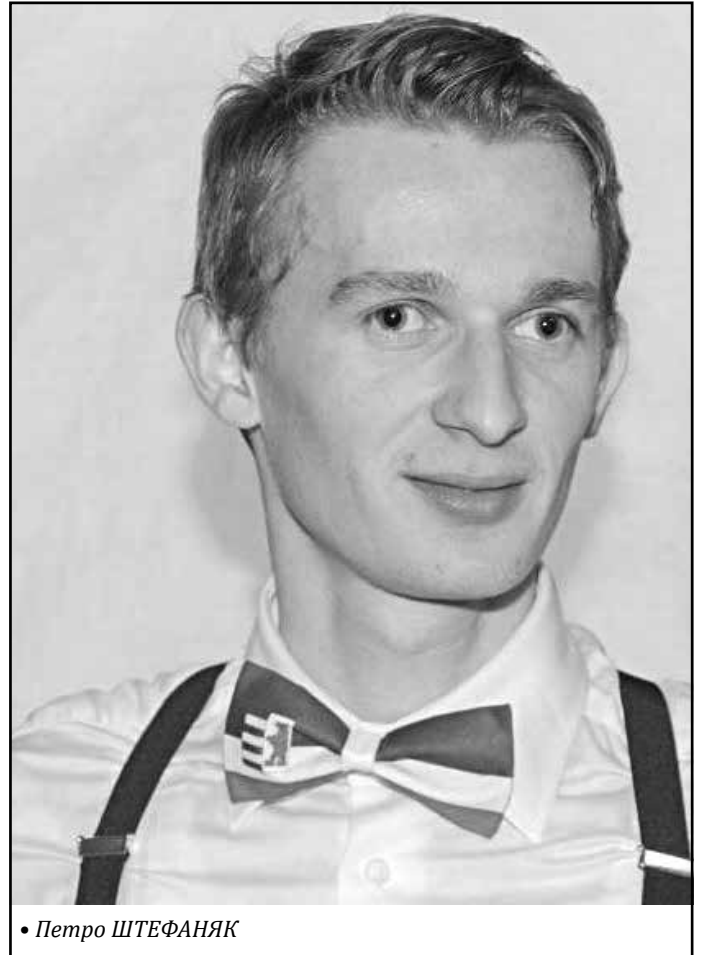
„На выході єствує знаня о тім, хто суть „Руснаци“ або „Шарішане“. Гірше є то із знанём, хто суть Русины. Люде собі думают, же иде о якийсь діалект. Велика часть з них ани не знают, же русиньскый язык був кодифікованый. Притім є то язык, котрый ся рядно учить на Пряшівській універзиті,“ – говорить Штефаняк.

Од 50-ых років минулого стороча продовжовала на Словакії нучена українізація. То, што было дотогды русиньске, зачало ся інтепретовати як українське. Мно-го Русинів зато жадало створіня словацькых школ. Ту дагде ся зачинать їх асимиляція. О Русинах втогды пановала представа, же то суть тоты, што жыють при українських границях, же то суть властні „такы Українці.“ *„З русиньскых школ ся в минулости, і наперек волі містных жытелїв, робили школы українськы. На другій стороні але українське школство і український рух законзервовали много річей, наприклад, писмо, фолклор, vznikли професіоналны інституції. Кідь ся робили баданя, русиньскы традиції ся брали як штось самостатне, не словацьке,“* – высвітлює Штефаняк.

Ситуацію доднесь в дакотрых припадах комплікує то, же сі часть людей не усвідомлює, же ся русиньскый язык, котрый нележить до группы выходославянських языків, хоснує як свою графічну сістему – азбуку. То приспівать ку одшмарію графічної подобы языка, бо люде собі го звыкнуць споєвати з українськым языком. Тота тема є чутлива в дакотрых селах доднесь.

Радше Добрянський, як Варгол

Як днесь дакто спомяне в бісіді Русинів, звычайно му як єдине прийде на мысль мєно америцького умелця **Енді Варгола**, сына приселенців русиньской народности із села Микова. Про Русинів самых є але Варгол значно контроверзна особность, і говорять, же ёго найвекшый принос про Русинів був лем тот, же ся народив русиньскій матери. Инакше про Русинів не зробив ніч. І Штефаняк скоріше спомяне мєно **Александра Духновіча, Александра Павло-віча ці Адолфа Добрянського**, котрый як єдиный заступав Русинів (позн. ред.: за-

• Петро ШТЕФАНЯК

ступав і Словаків) в Угорьскім сеймі.

Много мен славных Русинів малохто знає – **Михал Балудяньскый** заложыв універзіту в Петербургу, вояк **Майкл Стренк** (позн. ред. Русина: **Михал Стренк** – сын русиньскых родічів з Орябины) положыв америцькый прапор на Іводжімі. Могли бы сьме меновати ай далшых... Штефаняк собі але не думать, жебы Русины были непробойны.

Автентічны люде

„Якы суть? Повіла бы єм – темпераментнішы. На выході даколи зато чуєте: Шалєный Руснак,“ – хмурить ся Трущінська. Подля нєй слово „надшалистый“ народну душу Русинів істо не зображать. *„Русины николи не были богаты люде. Зато бы єм повіла, же суть скоріше скромнішы і простішы люде, котры ся не потребують грати на то, кым не суть,“* – задумує ся знама режисєрка. Многы Русины, котры досягли успіх, собі, подля нєй, доднесь зохабляють штось автентічне. *„В Братіславі ордінують двома братове – докторы, шпеціалісты в ортопедії і неврохірургії (позн. ред.: брата **Михал і Юрій Штенєвы**), і не мають проблем через цілу чекарень в русиньскім языку ословити па-цієнта, о котрім знают, же є Русин.“*

(Жрїдло: <https://www.aktuality.sk/clanok/415312/hej-mu-jsme-rusnase-a-sto/#> . Жрїдло фотографій: різны інтернетовы сторінкы. Управа і переклад зо словацького языка до русиньского на Словакії: А. З.)

Іван Шлепецький – визначний сын русиньского народа

(* 9. 4. 1907, Великий Буковець, окрес Стропків, Ракусько-Угорсько – † 9. 10. 1976, Прага, Чехословацька республіка.)

Народив ся в русиньскім селі Великий Буковець (днесь Буківці) в северній части днешній выходной Словакії, де выходив основну школу. Середнёшкольскы штудії закінчив у році 1929 в Російській реалній гімназії в Ужгороді. В октобру того самого року зачав штудувати медицину на Універзиті Карловій. По штудіях наступив на клініку внутрішніх хворот Вшеобецного факултного шпиталю ку професорови В. Прусикови. Николи ся не перестав інтересовати о свій родный край, але уж почас штудій оволодів дакількома языками. Окром русиньского языка, ёго главныма языками были російський і чеськый, но навчів ся і языки: словацькый, німецькый, мадярськый, сербськый, польськый, булгарськый і французськый.

Од штудетських часів брав активну участь у сполоченьскім і культурнім животі, а таксамо, як ёго попередници А. Добрянський, А. Духнович, А. Павлович і іншы, боював за рівноправність і духовну независлость Русинів. Многы з ёго сучасників, котры ся сполоченьскы і політично ангажовали, были пронаслідованы тогдышнім режимом і не могли ся займати своєв работов. Наприклад, надійный літератор Олег Грабарь, счезнув без сліду. Поет і малярь Андрій Карабелеш, котрый прошов пеклом мадярських і німецьких концентрачных таборів, дожив свій живот у северній Чехії. Подобно як І. Шлепецький одышов до Прагы. Братів сын Андрій Шлепецький, доцент Педагогічної факулты у Пряшові Універзиты П. Й. Шафаріка у Кошіцях, подобно як Петро Лінтур, доцент Ужгородської універзиты, ся наopak снажив просаджовати русиньскы ідеї в рамках особных і професных можностей.

Уж як студент був членом Общества карпаторусиньских студентів *Возрождение*, закладаючим членом Общества карпаторусиньских православных студентів *Пролом*, членом самосправы Карпаторусиньского студентьского интернату в Празі і членом выбору Союзу руськой молодежи в Пряшові. У вшиткых обществах все заставляв одповідны функції, найчастіше председы або касіря.

В роках 1936 – 1948 був опатрователём немаєтних русиньских студентів Російской гімназії у Моравській Тржебовій і в Празі, в пражській гімназії був членом соціальной комісії. Забезпечовав студентам штіпендії, часто їх фінанчно підпоровав і властныма пінязями. Многы з тых студентів ся в будучности стали визнамныма особностями:

наприклад, Іван Лазорик – заступця міністра сполученьств ЧСР, проф. ПгДр. Михал Сотак, др. н. – декан Педагогічної факулты у Нітрі в роках 1971 – 1989, ПгДр. Іван Млей – високошкольський педагог на Педагогічній факулті Універзиты Карловій у Празі і іншы.

Почас войны був І. Шлепецький активным участником протифашистичного одбоя. Сполупрацював з партізаньскыма одділами на Мораві і на Словакії. За тото протифашистичне діятельство був оцінений Звїздов партізан-помічник (1946), Узнанём за партізаньський одбой (1948, підписане ген. Л. Свободом), Памятным одзнаком зо стужков І. чс. партізаньской брігады Яна Жіжкы (1969), Памятнов медайлов Партізаньской брігады Яна Гуса (1970), Червенов звїздов І. чс. партізаньской брігады Яна Жіжкы (1972), Червенов звїздов Партізаньской брігады Чапаєв (1972) і Памятнов медайлов к 30. річниці ослободжїня Чехословакії (1975).

• Іван Шлепецький (сидячий третій зліва) із русинськыма студентами Російской гімназії у Празі.

І. Шлепецький цілий свій живот ся ангажовав і в релігійній області, був членом Єпархіальної ради Православної церкви у Чехословачії, членом Ради Пряшівської православної єпархії, директором єпископського уряду в Пряшові а в році 1949 ся став особным таємником Екзархи Московского патріархату в Чехословачії, де діяв до року 1951. Брат Івана Шлепецького – Андрій Шлепецький (Andrew Slepetski, *1894) од 1929 року був протоєреєм Православної церкви в США, знамым сполоченьським діятелём Америцького русинського общества, журналістом і меценатом Пряшівської області. В другій половині 20. стороча ведно з братом фінанчно підпорovali опрау православных храмів у Празі на Олшанах і у Свіднику.

В 1952 році ся І. Шлепецький вернув ку своїй професії доктора-рентгенолога в Окреснім уставі народного здравя у Празі 10.

Але найоблюбенішыма чінностями МУДр. І. Шлепецького были журналістика і література. Быв сполупрацovníком многих чеських, словацьких і америцьких часописів, публіковав у російськым языку, чеськым і словацькым (1. *Народная газета*, Пряшів; 2. *Карпато-руський Голос*, Ужгород; 3. *Дневник*, Прага; 4. *Молодая Русь*, Прага; 5. *Возрождение*, Прага; 6. *Костер*, Прага; 7. *Русский Вестник*, Піттсбург; 8. *Правда*,

Філадельфія; 9. *Вестник*, Миккис Рокс; 10. *Карпатская Русь*, Юнкерс; 11. *Дукля*, Пряшів; 12. *Дружно вперед*, Пряшів.).

Їго визначным літературно-культурным ділом было в році 1948 заложіння історічно-літературного алманаху (*Пряшевщина – историко-литературный сборник*), де публіковав статі про карпаторусинську літературу, культуру і історію.

У 50. роках 20. ст. приправив на виданя зборник русинського писателя Александра Павловича. Цілий твір був приправлений на основі первістных жрідел – рукописів самого Павловича. 1. том вышов у 1955 році, 2. том уж выданный не був, хоть ся о то І. Шлепецький барз снажив до кінця свого живота. В 1973 році на тот твір написав позітивну рекомендацію доц. ПгДр. В. Сато, к. н., з Інштїтуту про чеську і світову літературу Чехословацькой академії наук, но наперек тому тот твір выданный не був. В 1956 році І. Шлепецький докінчив і приправив на виданя *Sborník starých lidových písní Prešovského kraje* (веце як 2000 співанок із 17. – 20. сторіча) зо вступом і пояснінями. Але ани тот зборник із політичных причім выданный не був.

Іван Шлепецький умер 9. октобра 1976 і похований є у Празі на Олшаньскім цінтерію.

ПОЗДРАВЛІНЯ РУСИНІВ на рік 2017 ч. 3

Дорогы читателі, за нами май – ласкы час! А я бы хотів знати... Але де там... ниякы фраїркы... Што так ласка к літературі. Хочу знати, котрый літературный твір, што съте у своїм жывоті мали можность прочітати, вас найвеце хопив за серце. Може то была класічна література романтизму, ці вам може веце смаковала поезія авангарды? Може тот выволений був Шейкспірів Гамлет ці Майстер і Маргаретка од Булгакова? За себе Вам можу повісти, же найвеце приємных хвіль ся мі споює із роками у мого діда. Тогды єм читав єдну книжку за другов. Находив єм їх в дідовім старім запорошенім шыфонері. А не были то лем хоцьякы книжкы! Читав єм о дванадцятёх Геркуловых задачах, ведно з Робінзоном Крузом єм глядав їдло, імав єм з Бівоєм дику свиню, або єм жыв в стародавнім Егіпті із Сінугетом. Десь в тім часі єм загорів вічнол ласков ку літературі.

Нелем про тых з вас, котры дотеперь глядають свою выволену, єм приправив далше чісло **Поздравліня Русинів**. Вступ рубрікы патрить уж традично участникам Літературного конкурзу Марії Мальцовскій: **Марія Гірова** описала грибарьску ласку осветарькы в єдноактовці Грибы, **Петро Ялч** в своїх стишках не забывает на наймолодшу генерацію читателів. Штудентка русиньского языка **Ангелина Ірчак** із приходом яри описала в куртім тексті Ярню носталгію. **Миколай Ксеняк** приношат поздравліня з єго найновшой книжки Резонанції на книжкы і події. На конець собі припомянеме творчость визначной русиньской прозаічкы, **Марії Мальцовской**.

Мгр. Міхал ПАВЛІЧ, докторанд Центра языків і култур народностных меншын Інштїтуту русиньского языка і културы Пряшівской універзіты у Пряшові, Словакія.

Марія ГІРОВА

ГРИБЫ

ОСОБЫ: Осветарька-грибарька
Єй муж Тонё
Мати Зужя
Сусіда Юля
Сусіда Цукрарька
Шандарі (Верейна безпечность)

Росповідач: Было то іщі за соціалізму, коли каждый мусив ходити до работы. В работі, кідь дакотры не бировали „тягати“, могли собі на столі в канцеларни і поспати, або палінкы выпити, або піти хоцьде... Жены, наприклад в канцеларнях штріковали, або гачковали і головы собі вычесовали. Памятам, з якими вычесаныма фрізурами по скінчїню смены цупкали домів по ходниках як моделкы. Боже, то був жывот... Нихто никого не контролєвав, не слїдовав і не наганяв. А таку сітуацію вывжыла наша головна геройка слїдуючой пригоды, грибарька-осветарька, котра была вашнивов зберательков грибів.

Осветарька: Ой Божічку, який днесь прекрасный день. Грибы растуть як із воды а я ту мушу сидіти в своїй осветарьскій канцеларни і писати блуды про председу Окресного одбору културы... Не годна єм ани дыхати, кідь віджу як люде волочать і носять повны кошары буквочків, червеняків і тучных березовых грибів. А я, котра походжу з той найкрасшой і найбогатшой грибовой области, мушу сидіти ту, на першім штоку гасічской збройніці і выдумовати штонайкрасшы і іделогічно штонайвыстижнішы слова, бо будуть о тыждень славностно отваряти насеред валалу галерію взорным працовникам а при тій нагоді будути открывати і великий танк на почесть ослободжїня валалу Советсков армадов. Люде добры, мушу дашто зробити, абы єм ся ку тым грибїм дістала! Тадь сценарі і рефераты іщі до тыждня зроблю. Ай так ня ту нихто не контролює. Авкурат є 12 годин наполудне. О пів години мі иде автобус до мого родного валалу, де грибы не знає нихто так зберати як я. А днесь є пятніця, конець тыждня і до завтра, до суботы пообіді ся з грибами домів намойдушу не занесу... Дома переночую у матери, а од скорого рана буду зберати а зберати прекрасны грибики. Гей, гей, яка єм мудра? Лемже кідь не хочу днесь у пятніцю прийти домів із работы, та якбач бы было треба дакому у чінжаку дати знати, же іду до родного валалу грибы зберати і же ся верну домів у су-

боту пополудню автобусом. Властного телефону іщі не маме, та зателефоную сусіді –цукрарьці ний передасть мій окдаз мужови і дітём.

(Телефонує.)

Цукрарька: Добрі, пані сусідо, добрі. Будьте без обав і спокійны. Я ваш одказ родині такой вечур як прийду із работы одовздам, жебы ся не страховали о вас.

Осветарька: (Спокійна, же вшытко выбавила)

Іщі добрі, же мам ту в канцеларни якысь стары чіжмы, та їх возьму із собов, бо кідь прийду до свого валалу, та не піду такой на вышній кінець до матери, бо то буде іщі лем дві години пополудне, але выйду із автобуса насеред валалу, там войду до ліса і зберавчі грибы прийду аж на вышній кінець ку материній хыжи.

Головка моя мудра, добрі єсь то выдумала. Грибім не буде кінця-края... А мати буде лем очі вывалёвати, одкы єм ся дома взяла з тількыма грибами...

(Спів пташат у лісі.)

Осветарька: (Спокійно зберать грибы і сама ід собі бісідуює.)

*Буковчікы, червенячкы
І вы красны березнячкы,
До коша ся мі горнийте*

Мій гатіжак наповнийте!

*Як дівочка-м вас зберала,
Кідь худобу выганяла-м,
Тілько много вас ту было
Аж ся сердце радовало.*

(Одразу ся зачудує)

Боже, тадь я уже на вышнім кінці валалу. А недалеко уж материна хыжа. Мати ся істо буде чудовати, як ся у хыжи обявлю.

О-ей-ей, тілько грибів, што ледва волочу. Выплатило ся мі утечі із работы скорше. Кібыла-м то не зробила, не мала бы єм гриба ани на Святый вечур до грибовой мачанкы.

(Змордована і змочена, клёпкать на двері до матери)

Мамо, сьге дома? Оле, отворьте! Ледва лізу з тыма грибами. Мамо, гов! Што, не є вас дома? (Клёпкать, дуркать...) Може пішла дагде до сусідів? Але я знам, де она одкладає ключік... (Глядять) Но, правдаже ту є над зарубнёв. Одложу грибы і піду до сусіды Юлі, ці она не знать, де мати пішла...?

Слава Ісусу Хрісту. Юлє, не знаєте, де є мати? Пришла єм ту, же буду днесь і завтра зберати і сушыти грибы а матери нигде... Не знаєте нагодов, де пішла?

Сусіда Юля: Ёй, дівко моя, тадь мати пополудню сіла на автобус і пішла до тебе, бо гварла, же через вікенд хоче побыти у тебе і побавити ся з внучатами.

Осветарька: Пане Боже! Тадь мати тым істым автобусом, котрым я пришла до валалу а зышла єм о дві заставкы ниже, она одышла до мене. Минули сьме ся. Але то ніч. Судіда цукрарька у чінжаку повість нашым, де я пішла і коли ся верну. Ачей буде вшытко в порядку!

(На другый день у чінжаку ся одогравать готовый горор, трагедія, ёйк і плач. Заводить мати і діти...)

Муж Тонё: Пане Боже, та чого вчера з работы не пришла домів? Што ся лем могло стати? Де ей чорт одніс? Іщі таке чудо не зробила, жебы о собі не дала знати. Чей лем ей дахто не забив і не одволік дагде?

Мати Зужа: (Плаче, заводить.) Діти мої дорогенкы, сироткы мої, якбач вашу матірь лем дахто забив... О-ё-ё-ё-ей!
(Діти перестрашено плачуть.)

Муж Тонё: (Оберне ся на свекру)

Уже субота єдна година пополудне а жены нигде... Я уже тот плач і ёйк не годеи вытримати. Іду на Верейну безпечность і наголошу незвестность моёй жены!

Мати Зужа: Лем ідий, рыбко моя, скоро ідий! Чей іщі бідніця дагде жыє? Чей лем ей найдуть? О-ё-ей!

Муж Тонё: Наперед переверну з есенбаками цілу її осветарьску канцеларню. Потім піду по вшыткых сестрах і сестерніцах, тьж по знамых. І людей ся буду выпрошовати, ці ей дахто не відів...

- Мати Зужа:** Добрі, хлопче, добрі, лем глядай, бо цілу ніч ем не спала. Молила ем ся ку Богу, жебы ся обявила.
- Звуки:** (Писканя есенбацьких авт. Гляданя, перевертаня, выпрошованя ся людей...)
- Осветарька:** (Не мать ани хырю о тім, што ся дома діе. Спокійно собі зберать грибы)
Боже, то быв грибарський вікенд една радість. Ани была-м не повіла, же в пятніцю пополудне і в суботу дообіду назберам так много грибів. Іду ся умыти і позберати на автобус домів.
- Шандарі:** (Клѣпкають на двері)
Клѣп, клѣп. Добрый день, пані. Што вы ту робите?
- Осветарька:** Аля, панове прислушниці, тадь я ту дома у матери, од вчера зберам грибы. Позерайте, ся їх на пецу сушить!
Пробога, што ся стало? Чого ня ту глядаете? Чей ся дашто стало у мойй родині? Суть діти в порядку?
- Шандарі:** Ёй, пані, пані. Также вы ту грибы збераете? А чому сьте не дали домів знати, же де ідете? У вас дома готове нещастя, горор, плач... Нихто не знать, де сьте ся поділи. Вшыткы собі думают, же вас дахто забив. Ваша мати і діти зніщены од плачу і страху. Муж двері выломив на вашій канцеларни. По цілім окресі вас глядаме. Кібыли сьме вас ту не нашли, вечур бы сьме выголосили по вас цілоштатне гляда-ня.
- Осветарька:** Боже заваруй! Тота задубена і забудлива сусіда забыла мій телефонічний одказ одовздати родині...
Ёй, та што наробила? Намойдушу, я їй наплюю до оч так, же ся з того не спамятать! Мілосердний Боже, таке чудо, таку ганьбу, такы неприємности мі біда забудлива наробила...
Ёй, іщі серенча, же мати з того вшыткого інфаркт не дістала. Біжте гет панове прислушниці і повіджте мойм дома, же сьте ня нашли! Я ся мушу іщі побалити і піду домів автобусом.
- Осветарька:** (Дзвонить до свого біту)
Отваряйте люде двері, бо несу повно грибів!
- Муж Тонё:** (Отворить двері а тріск успішній грибарьці по пыску з єдного і з другого боку)
Но, та ты тоты грибы веце нігда не будеш зберати, ани їх їсти! Запамятай собі!
- Осветарька:** Та чого ня беш? То за моє добро? За мою трапезу? Тадь я сусіді цукрарьці телефоновала, жебы вам передала одказ, а она, брыдота една ся на вшытко выкашлала і наробила тільки біды. Іду а їй так вычішу жалудок, же ся з того не спамятать!
- Муж Тонё:** Ту маш іщі єдну по пыщиску, а не підеш нигде! Бо уже єсь наробила дость біды і неприємностей. Попозерай ся на матір і на діти, якы зніщены із твого збераня грибів! Бодай тоты грибы Перун побив, не хочу їх уж нігда ани відіти а не то іщі їсти!

Петро ЯЛЧ

СТИШКЫ

Жадны цукерники

Насерджений носорожець
не бавить ся з никым,
од днесь не хоче відіти
жадны цукерники.

Зрадили го карамелкы,
бо были барз тверды,
зломив ся му зуб мудрости,
теперь міцно терпить.

Іде за доктором слоном,
што му на то повість,

най му дасть дакы таблетки,
на велику болість.

Не хотів бы сегиниско
дати зуб тягати,
хоць не годен ротом гнути,
ни ся засміяти.

Зломеньый зуб захраниме,
вір, буде як новый,
веце не їдж цукерники,
бы-сь го зась не зломив.

Радше сі куп чоколаду,
або мягкы ощі,

але позор, бы-сь ся не став
отрок солодкости.

Природа – наша мати

Іду по лісі, з ноги на ногу,
тішу ся з красоты, бо люблю природу.
І днеська як все, ловлю очами,
дыхам воздух повныма плюцями.

Зберам ся скоро, іщі світить місяць,
хочу відіти, як ся розвиднять.

Як стара сова вертатъ ся з лову,
ці малый борсук лізе з барлогу.

Зашов місячок, світатъ рано,
на луці ся пасуть серны,
іду дале до бережка,
збачів єм там шумны теркы.

З крока на крок віджу сліды,
кого же слідую?
Вызератъ то на оленя,
якбач го уж чую.

Уж го чую, уж го віджу,
то вам є красота,
як позерам і почітам,
здравый шіснасторак.

Обернув ся рівно на ня,
махнув парогами,
помаленькы змінив драгу,
довгыма кроками.

Я тыж выстав за олінём,
Реку, кус оддыхну,
щі єм ріса выполошав,
як єм собі кыхнув.

Дашто єм закусив,
щі бы-м воды выпив,
теперь глядам студник,
ту мав дагде быти.

То вам є доброта,
свіжа зимна вода,
звірина і люде,
часто тады ходять.

Іду легкым кроком,
нигде не понаглям,
днесь хочу відіти,
што лем не загадам.

Пташатка на стромах,
шумні щєботають
а по полю лишкы,
заяців імають.

Щі бы-м ішов дале,
ногы уж ня болять,
очі щі бы ішли,
плюца не доволять.

Стара правда гварить,
не роб понад силы,
в найліпшій перестань,
хоць ся чуеш смілый.

Вертам ся із лову,
спокійный на душі,
днесь єм много відів,
в лісі і на луці.

Слідовав місячок,
сонце, білы хмары,
нафотив єм фоткы,
котрым не є пары.

Цілым роком дасть ся,
лісом прохаджати,
природу сі храньме,
є то наша мати.

Три желаня

Хопив дідко злату рыбку
на стріберный гачок,
рыбка го о жывот просить,
із страхом і плачом.

Пусть ня, старче, на слободу,
май же злютованя,
як ня пустиш, за одміну,
сповню ті желаня.

А кідь єдно буде мало,
завдячу ся трёма,
желай вшытко, што загадаш,
лем ня не злов знова.

Вегетаріаньска страва

Догоднув ся заяць з лишков
на міровій догоді,
же го веце не огрозить,
вшытко буде в погоді.

Од днесь собі сміло бігать
по луці і по лісі,
нихто го уж не наганять,
а то є што повісти.

Поминули зрадны часы,
заяць є уж за водов,
не мать страх із предатора
а то ани нагодов.

Давно уж мав з хытров лишков
такый контракт списати,
не мусив ся довгы рокы
о свій жывот бояти.

Теперь, кідь го лишка збачить,
понукне ю білов кавов,
або і укаже танір
з вегетаріаньсков стравов.

О трѣх грошах

Цілый жывот
є о трѣх грошох,
із єдного жыєш,
два даваш боком.

Першыи верташ родічїм,
же тя годовали,
другый жычаш дїтѣм,
жебы раз вертали.

Зато учме дїти,
брати і давати,
жебы з трѣма грошми,
знали газдовати.

Щастный туриста

Атлас світа,
шувна то книжка,
мудрый як сова,
хытрый як лишка.

Хто го отворив,
нашов што хотїв,
на Сїбірі мерзнув,
в Африці ся потив.

Очами перешов
великым світом,
дакотры штаты
уж познать насліпо.

Палцѣм по мапі
всягды ся дістав,
холем на час быв
щастный туриста.

Павучіна

Выплїв павук павучіну,
мав на то свою прїчину,
хотїв ся кус похлопити,
тай до сїті штось хопити.

Доокола літатъ муха,
мать щастя, же не є глуха,
не є глуха ани слїпа
а так собі дале літатъ.

Сегїнь павук смутный чекать,
же му хтось до пасти впаде,
кідь не муха, холем комар,
єден до нѣй упав аде.

Тот, хто чекать терпезливо,
дочекать ся, то є правда
а у кого то не платить,
там уж кінчїть каждая сранда.

Хлібик

Косить комбайн жыто,
бы было на хліба,
бы сьме не зазнали,
слова голод, біда.

Важме собі тоты
преробітны руки,
котры печуть хлібик
із біленькой мукы.

ЯРЬНА НОСТАЛГІЯ

Природа ся пробуджає із зимного сна. Помалы сходять сніг, земля зістає чорнов і голов. Але не на довго. Лем што потепліє, зачинає ся на світло Боже пробивати молода сыто-зелена трава.

Златожовте сонце. Ярьне небо быває обычайно чисте, белаве. По нім быстро плавають сніжно-білы хмаркы, припоминаючи звірята – лева, псика, мачку... Зачинає ся приповідка, сценарь якої пише сама природа. Всягды ся роспукують квіточкы – сніженкы, конопелкы, фіалкы... На стромах ся прорізають пучкы і помалы ся перетворюють на маленькы листочкы.

Сонце. Од ёго теплых лучів пукать ледова крига. Кольше ся на воді, докы ся не перетворить в ёй скупенство. А за нёв друга, третя, четверта... а уж чути джурчання потічка конець нашого саду. Ярьній сад – то чудесне місце! Коло дрібных пахнячих квіточок пукають стромы, жебы ся вказати в повній красі. Росцвитый сад – то Божа краса. Скоро рано, через продеранючі ся сонечны лучи ся видить, же тота краса є завита до легкой пахнячої молгы. Найвеце ня радує коли росквітають яблоні і грушкы – їх ружовый цвіт їх выдільює споміджі другых стромів.

Всягды чути спів і щепотаня вташат, што ся вернули з далеких країв і теперь росповідують єдно другому о своїх пригодах. На ярь ся выштыко навколо наповнює фарбами, звуками, пахами. Мені стає весело на душі.

Ярь в місті ся все зачинає саджінём молодых стромиків, кряків і квіток в парках. І люде на улицях ся з приходом яри міняє. Они легко одіты, усмівають ся частіше. Світить ласкаве сонце, од котрого ай на душі стає тепло. Ярь все інштірує умелців – видно їх главні в центрі міста, на пішій зоні. На пожаданя зроблять ай мені портрет, або карікатуру...

Як добрі, же і я можу взяти фотоапарат і робити свої властны фотоснімкы ярьней красы. Они ня будуть тішыты і в слотавых, доджаных днях. А што є найглавніше, будуть в моїй душі утримовати ярьній оптимізм цілый рік!

Авторка є студентков першого річника бакларьского штудійного програму русиньскый язык і література – російскый язык і література, село Воловец, Україна.

Мгр. Міхал ПАВЛІЧ, докторанд Центра языків і култур народностных меншын – Інштітуту русиньского языка і културы Пряшівской універзіты у Пряшові, Словакія

Миколай Ксеняк: Резонанції на книжкы і події

Каждый автор мі дасть за правду, кідь повім, же єдно із найкрасшых чувств заживають, кідь свої думкы і образы можуть відіти на деревяній палеті привезеній з друкарні. Іщі красшым моментом є про них тот, кідь увідять свою книжку в руках читателя із носом так глибоко міджі сторінками, же не внимають околицю. При сердцю їх загреє тыж находжіня, же на їх творчость зареагує дакто друый. А праві тым потішыв Миколай Ксеняк русиньскых писателів, кідь написав книжку *Резонанції на книжкы і події* (Пряшів: Академія русиньской културы в СР, 2017, 154 стор.), в котрій ся высловлює к літературній творчости своїх колегів.

Миколай Ксеняк є знамый як автор баєк уж десяткы років. Почас свого творчого періоду написав ай много книжок різних жанрів, але з двома доміантныма темами – народна ідентіта і дротарьство. На тему дротарьства вытворив дакілько збірок баєк і алегорічных повідань, в котрых росповів черепкы із жывота дротарів. З нагоды свого 80-річного юбілею в *Споминках і очекованях* (2013) одкрыв читателям часть свого жывота. Народну ідентіту Русинів послідній раз аналізував і оцінив в ославнім поетічнім творі з назвов *Формованя русиньской ідентіты* (2016).

В *Резонанціях на книжкы і події* ся автор занимає сучаснов русиньсков літераторов в десятках жанрово різних текстах. В них занимає різны позиції, писателям ся прямо пригварать як їх колега або їх тексты інтерпретує як літературный критік. Критічным оком назерать нелем на творчость, але і на живот авторів, на їх активіту в сучаснім русиньскім народнім оброджіню, і

як будитель тоты тексты посуджує із боку годноты про русиньскый народ. В непосліднім ряді ся але Миколай Ксеняк проявлює і як надхнутый читатель, котрый хоче писателям выядрити свою вдяку і узнаня.

**Хто вас мамы обдарив
Богатством чутів**

**Терпінём
Хто вам до сердца
Чісту ласку засіяв?**

**Ці то не вы
Своїм предурчінём
Ю**

Выпросили од Господя

(Миколай Ксеняк: *Резонанції на книжкы і події*, 2017, с. 39)

Увод збірки отворяє Ксеняк штудіов мотиву матери в творчости Марії Мальцовской. При аналізованю ей визнаму ей присуджує нелем стереотіпчны властности терпезливости, робітности, шыковности і ласкы, але назерать на ню і як на хранительку і шырительку родного слова. В спонтанних думках ся автор задумав над творчостёв Юрка Харитуна, главні ёго збірок *Мої незабудкы*, в контексті ёго жывота і смутку за родным селом заллятым водами Старины. В далшых текстах го іншпірує роман Штефана Смолея к порівнаню літературных

Бурей над Бескідами із тьма історичныма і з ціложывотныма народнобудительскыма актївітамы Гаврііла Бескіда. В послїдніх двох творах книжки ся Ксеняк наповно венує русиньскій ідентїті і Русинам давать простый вопрос: *Чом не сьме горды?*

**Іякось ня напало
кїлько людей нашого роду
бы ся патрїло нам знати
їх припоминати
честь їм давати
а мы їх легковажно
обходиме забываєме
к ним ся не голосиме
Якым правом сьме на наших
Будителїв
затерпкли**

(Миколай Ксеняк: *Резонанції на книжки і подїї*, 2017, с. 47)

Резонанції здобить інтересна обалка зобразуюча стром закорїнений в людських жылах, што мож розумїти як метафору на силу родной землі, на русиньску ідентїту, котра є незвратна і певна. В кождім стишку є притомне перепоїня із русиньсков історїов. Ксеняк споминать нелем кривды, але і успїхы Русинїв. Єдночасно уважує і о тепрїшнім часї, годнотячі актївіту русиньских організацій і актївістів, і вірить, же Русины і наперек нелегкым соціокультурным условїям докажуть пережыти і заховати сі свою народну ідентїту.

Ксенякова дотеперїшня творчость была скоро все вгодна про шыроку групу чїтателїв, о ёго актуалній книжці то саме не мож повїсти. Єднотливы тексты не суть найпростїшы, автор ся к літературній творчости своїх колегїв часто выядрює і в одказах на конкретны сцены, дакотры орігіналны мотївы наново ужывать, одказує і цїтує. Вдяка тому буде менше скушений чїтатель украченый о інтертекстуалній розмір твору. Ксенякову книжку є ідеално внимати із познанєм русиньской істо-

рїї і аж по перечїтаню творчости, котра іншпїривала автора к написаню книжки. На другім боці, Резонанції мож і зато чїтати веце раз – з кождов перечїтанов книжков русиньской літературы буде чїтатель в текстах находити новы вызнамы і алузії.

Резонанції на книжки і подїї оцінюєме дуже позїтивно, тїшить нас, же русиньска література ся і надале розвивать і мїнить, умелецькым языком ся выядрює к собі самїй і вытварять другы тексты, котры мотївують к чїтаню русиньской літературы. Без чїтателїв не буде літературы, а без літературы не буде народа.

Миколай КСЕНЯК

**РЕЗОНАНЦІЇ
НА КНИЖКЫ І ПОДІЇ**

Миколай КСЕНЯК

ПОЗДРАВЛІНЯ

(З новой книжки *Резонанції на книжки і подїї*, Пряшів: Академія русиньской културы в СР, 2017, ISBN 978-80-89798-07-0, 154 стор.)

Час –
морський прилив:
штось вышмарить на певнину,
штось сі возьме в далечїну
а людськы ступляї
дрїбным піском змыє,
но хосенны діла
до памяти історїї
так врыє,
же їх ани девятый вал
не змыє.

x x x

Трїщали ествуючі законы,
падали теплы кресла, функції
під кроком баршановой
революції.
І мы, Русины,
злїквідованы партїйным узнесїнем,
сьме збыли,
выпли груди, двигли головы –
заложили сьме Русиньску оброду,
нашли сьме надїйну дорогу –
выкочїли сьме до третїй етапы
возроджїня.

І нашы редакторы
зо себе стрясли
порох владный,
страх, заказы
і вытворили center –
голос нїжнореволючной doby –
заложили редакцію
НАРОДНЫХ НОВИНОК
на челї з Александром Зозуляком,
редакторками Марїєв Мальцовсков,
Аннов Кузмяковов,
Аннов Плїшковов.

І понесло ся голосно
материнське слово!
Потвердила доба,
же Фенікс жыє,
є крылатый,
жадать свої права,
же Русин є ту,
же гібрид-маніпулятор
му
не оддзвонив.
же Русин жыє на своїй
землі первістній
в Бескидах-Карпатах.

х х х

Редакчний колектів,
як добрый газда,
взяв до рук
своє перо-плуг
і зачав землю занедбану
орати,
живот їй вдыховати.
Она зась запаха
свіжов бороздов,
обнаженым корінєм,
теплым хлібом...
Редакчний колектів
своїма ділами
на языковій гати
звытяговав шлюзы!
І потекло-зажурчало
материнське слово:
ожыли фолклорны колектівы
Камяна, Звала, Барвінок...
Сторінкы новинок
публіковали родным словом
статї, стишкы, байкы...
Новинкам ся дарило долетіти
до найоддаленішых
нашых сел-валалів,
до школ, хыж, урядів
і сусідніх штатів.
Вдяка вытягнутым шлюзам
Театер Александра Духновича

одкрыв простор родному языку –
позератель
порозумів слову, музам.
Завершінєм нашого слова
была кодифікація
русинського языка...
Было то увінчання снаг
будителів, языкознателів
і выслідок мобілізаціі
родувірных
через радіо, Народны новинкы,
через часопис Русин;
было то історичне завершіня
нашого возроджїня,
наш міцный атрїбут,
наше сформованя ідентіты!
Є то наш златый літокруг.

х х х

Редакція руку подала
снагам,
поклонникам Енді Варгола,
вернути домів
генія поп-арту
споза великой млакы.
Слава поклонникам –
русинський геній
є дома.
Мать певну стріху над головов-
музей-палату
в родных Карпатах.

х х х

Патрїть ся златыма буквами
до історії записати
і честь воздати
Русинській оброді,
Народным новинкам
і часопису Русин,
же свої діточкы,
злов судьбов распорошены
по земній кулі,
споїли до єдної родины –

до Світового конгресу Русинів.
В тій минуті
квітку вдякы подаруєме
Василєви Туркови-Гетешови,
першому председови.

х х х

Признам ся открыто,
были істы тыждні,
кідь наша єднота-колесо –
РОС і возроджїня –
ся затрясла,
грозило пукнутя, распад.
Тогды Народны новинкы
і часопис Русин,
як сполягливый ряф,
єдноту-колесо стягли,
вкупі утримали
і нашы надїї вороджїня
ся не россыпали.

х х х

Роки летять, пишуть літокругы,
драгу живота біланцюють.
Я редакції гратулюю:
вписала прекрасны сторінкы
до історії Русинів.
Но двадцятьпятка –
не граніця,
при двадцятьпятці –
новый горизонт ся усмівать.
Жычу членам редакції
ку жывотній етапі
певне здравя, много ентузіазму.
Няй вашы голоса приязны
не зослабнуть,
няй стежкы до редакції
не заростуть.
Жычу вам
упевнёваня корїня
русинського возроджїня.

Марія МАЛЬЦОВСКА

МАМІНКА

Янчо сїв до старого автобуса і осуд го повіз до незнамого світа.

Сидїв взадї. Сам. Тряс ся як листочок. Рана у восени суть холодноваты, а на Янчови був лем легонькый зношений сведрик. Выняв кусок хліба з кобілчіны і зачав жувати.

– Мамочко! – зашептав. – Мамко, де ты? – І слызы, як горохы, ся му скатуляли на твердый ярьчаный хліб.

Мати зістала дома з братиками і сестрами. Янча віз автобус до Чех. Там ся му дадуть добрі наїсти, шумно облечуть. Янчо буде паном. При спомині на то, хлопець ся через слызы слабо усміхнув. Позерав ся до выгляда, за

яким минали соломяны стріхы. На єднім з дворів ся му привідїла ёго мамка. Стояла там маленька, зогнута аж до самой землі. Янчо натяг руку. Схолодило ей скло. Фата-моргана счезла. Ні, назад ся уж не міг вернути.

Автобус путовав день і ніч. Наконєць ся заставив. Дїти, як моронглі, ся з нєго высыпали на тверду містьску улїцю. Янчо з обдивом і зо страхом ся попозерав на высокы, аж до неба, будинкы. Під ногами, місто мягкой травічкы, він одчув асфалт, і расплакав ся.

– Чом рычїш? Не будь маленькый, – дюгнув до нєго Ковшів Митрик, што стояв

коло нього.

– А в чім я буду ходити по такій твердій землі? – Янчо хотів сховати свої босы ноженята, што стерчали спід коротких ногавічатъ. Лемже де їх сховаш?

– Пан ті дасть топанкы. Не бій ся, – успокоёвав го Митрик. Митрик мав на ногах скоряны топаночки і теплу камізольку, за чім ёго мама ходила аж до Великого Березного.

– Вже йдуть! Вже йдуть! Панове! – зашептали діти зо страхом.

Янчо ся дістав до бездітної родини пана Роберта Слушного. Пан Слушний такой обернув свою позорность на хлопя, што стояло обдалеч дітьського колективу.

– Як се йменуеш? – опросив ся го.

Янчо не розумів. Пан Слушний ся попозерав до паперів.

– Цо пак є то за ймено Янчо? Будеш Гонзік, ано? Но, пойдь, Гонзічку, пойдь, панічка буде міт з тебе радост. Пахолатко гезкі воблікнем... То буде гезкей даречек к нарозенінам. Таковой гезкей пейсек з черніма очіма...

Янчо ся позерав на Слушного, як на чудо, з отвореным ротятём. Быв дуже голоден, але не одважив ся просити, бо ани не знав як. Пан Слушний го водив од склепу до склепу. Куповав му грачкы, костімы, топанкы. Янчо нігда не відів таку красу! Як у приповідці! Вшитко ся блищало, пахло. Покры ся дістали до великого цеглового будинку,

Янчо замлів од голоду. Пробаторив ся аж у теплій воді, у вані. Над ним ся схыляла жовтоволоса панічка з нафарбленим ротом. Янчови ся віділо, же має на голові солому, а з рота ей іде червеный полемінь. Зась ся му перед очіма мигла ёго дорога мамка, яка мала все красно звязане волося до контяти і приккрыте чорнов хустков. Ёй сині очі і тепер ся усміхли на Янча...

– Пробудь се, пахолье, – тормозив го рано пан Слушний.
– Мамінка йшла до дівадла, йсме самі дома. Віш, йсем славні балетні містыр, але про мене уж не збіло місто в дівадле. Йсем уж старей. Также делама пана домаціго, – зареготав ся, а очі ся му засвітили чудным блиском. – Но, пойдь сем, пойдь, адь сі те поховаю, – і стис Янча так, же тот ся мало не задусив.

– Я хочу їсти, – высловив із страхом хлопець, послушно попозераючі на свого пана.

Пан Слушний го вхопив за руки, і зачав ся з ним крутити по цімрі. Спнянілий положыв хлопчіка на діван, лоскотав го і лоскотав. Янчо верещав, зомлівав, а пан Слушний на него лляв воду, реготячі ся.

Аж кедь ся внавив, впав горізнач, і так перележав добру годину. Позад такого ритуалу дав Янчови ся наїсти, лемже тот так вхляв, же не бировав ани ложку ро рота донести.

І так зажив Янчо паньським жывотом... Часто ходив з паном Слушным на прогульки коло великой рікы, яку называли Лабє, од погляду на яку ся Янчови крутило в голові. Стрїчали знамых, а тогды пан Слушний знимав калап, кланяв ся і міцно щіпав Янча за лічко. То значіло, же мав поздравити: “Добрі ден!” А кедь ішли панічкы, было треба повісти: “Руку лібам, мілостіва!”

Вечур ішли напротив “мамінці”, пані Слушній.

Она все выходила з высокых дверей в допроводі сміючіх ся панів, якы ся вітали з

паном Слушным, подавали сі з ним руки, обнимали ся. Обертали увагу і на Янча, тыцяли му до рук чуколаду, цукерлики, говорячі:

– Гезкей хлапечек, гезкей.

Янчо червенів, як рак. Не знав, де ся має од ганьбы подіти.

– Відь, же се маш у нас добрже? Ржекні, – тискав го за локоть пан Слушний. – Ма вшехно, еном млувіт неумі. Толік се с ним натрапім, а он еном: “Не хочу, не хочу.” Відь, Гонзічку?

Янчо од зачатку ненавидів своє нове мєно. Зато зарєговав:

– Я ниякый не Гонзічек! Я – Янчо. Так ня клічте! – повів з гнівом Янчо і высьмыкнув з пановой руки свою.

Панове ся зареготали, а пан Слушний почервенів. Тілько повів:

– Пороучім се, – і потяг Янча насилу за собов.

За трест, же ся недобрї справовав, Янчо не спав, як все, в “покоїчку”. Пані із соломяным волосём го повела долов сходами і дрылила го до студеной коморкы. Янчо наспамьять нашов постіль. Ліг і приккрыв ся тоненьков деков. Не міг заспати. Бояв ся. Лем-лем, же хотів здримнути, як ся му привіділо, же пришов пан і принутив го чістити топанкы полоботкы, якы нияк раз ся му не дали почістити.

Пан Слушний го лоскотав, аж ся му дыханя заставлєвало. На то ся Янчо пробудив, натяг деку аж по самы очі і до рана вже не стулив очі. Як ся зачало благословляти на світ, Янчо зоскочів з постелі, взяв свою стару кобілчину, яку все носив із собов, як і ножик-рыбку – дар од Митрика.

Янчо помалы ся зачав спущати долов сходами. Як добрі, же двері были отворены! Служниця їх забыла замкнути, кедь ішла на купно. Янчо побіг гет, ани раз ся не обернув на высокый цегловый будинок. Тягло го ку матери, ку ей синім очам, ку ласкавому погляду, який пестливо повідав: – Голубку мій. Хлопчік знав лем назву свого села: Лісове.

х х х

Шыроко отворивши очі, Янчо ступав по родній землі. До носа му вдарили пахоты зелені. Голова ся му крутила од щастя. Він твердо вірив, же ништо го не принутиць веце одыйти выдты, знав, же ништо ся не буде над ним збытковати.

Хлопець скорым кроком скорочовав оддаль од родного дому. Навколо быв ліс, пішник ся крутив то вправо, то вліво помеджі стромы. Янчо ішов легко. Дакус ся бояв, бо ліс гучав, скрываючі в собі неедну незнаму тайну.

Янчо здолав еден берег, другый, а за третім горбком увідів маленьку, згорблену женьську поставу. Заставив ся коло нєй. Жена ся вырівнала, повтерала пот з чєла. Із шурца ей выпало пару бандурят.

Янчови ся підломили коліна. Тоты очі! Такы очі має лем една жена на світі!

– Мамінко! Мамочко! – лєдва выповів.

Жіночка ся попозєрала на збідніте, порохом припадженє хлопя. Ёй синій погляд повесєлішав. Она на стрічу сынкови двигла свої выроблены, ласкавы руки.

(Марія Мальцовска: Найкрасша приповідка,

Пряшів: Сполук русиньських писателів Словєньска, 2012, ISBN: 978-80-89441-26-6, с. 198-200)

Русины в Ческій республіці: ревіталізація народностной ідентичности (2)

(Закінчіня з попереднього числа.)

Просторова дімензія ідентичности Русинів

Соціалне зложіня русинських мігрантів із Словакії рамково одповідать характеристіці векшыновой сполочности. На чеськых землях ся поселять молода генерація (штуденты, так само і робітници переважно технічного заміряня) і середня генерація, котра ся реалізує на торгу роботи главно як робітници в різнах професіях. Прічіны к заселіню чеськых земель русинськыма мігрантами (короткодобо, довгодобо ці навсе) суть субектively різно мотивованы, споюють свідомость русинства і снажіня зачленити ся до соціалной штруктуры русинської громады і брати участь на організованих нєв культурно-сполоченських акціях. Подля штатутарного представителя сполку *Rusini.cz* (хлоп, 35 років, високошкольська освіта, обчан ЧР) ся то проявлять наприклад в інтересі о приправу і участь на русинських народных балах нелем у Празі¹, але і в інших містах. Подобный інтерес є о участь на традиčních русинських забавах, котры тыж організує сполок *Rusini.cz*. Тоты акції повнять незамінимую роль при підкреслєваню колектivelyної свідомости самобытности русинської громады і оживлєваню народностной ідентичности у поставліню мігрантів в новім оточіню. Русины переживають властны балы і забавы манифестачно. Оцінюю їх вызнам міджі людми, бо так привертають позорность векшыновой сполочности і демонструють свою притомность у зложіню народностных меншын Чеськой республіки.

Є ясне, же русинськы респонденты часто акцентовали розділность „своєй менталности“, котра ся одлишує од Русинів із Підкарпатської Руси, чеськых Українців, Словаків ці Чехів: „*Мы сьме інші, маме іншу менталіту*“, – говорить представитель сполку *Rusini.cz* (хлоп, 31 років, високошкольська освіта, обчан ЧР). З выпрошованя ся на розуміня терміну „менталность“ выплинуло, же го Русины розуміють у шыршім вызнамі, як істы формулы справованя ся, котре споюють з обцім образом самобытности властного русинства.

Розділность русинської менталности, котру представителі сполку *Rusini.cz* часто підкреслюють, ся очівісно закладать на субектivelyнім чутю, емоціалній звязаности к русинській колектivelyности своєй домовини. Говорить о тім ясно позиція респондентки середній генерації з народностно гомогенной русинської родини (жена, 58 років, високошкольська освіта, обчанка ЧР і СР), котра довгодобо жыє у Чеській республіці: „*Русинська менталіта є од інших народностей барз одлишна. Наприклад, мы [Русины] погостиме богато і неплановану навціву. У інших ся треба допереду оголосити і погоціня ся обмеджує на скромне обчерствія. Русины ся визначують дружностєв, щіров погостинностєв, взаємно сі помагають, суть темперементны, зато мам чутя, же в чеській сполочности выходжу з ряду. Комунікація Русинів з выходного Словенска є силно емоціална...*“ А дале тыж уточнила, же і кідь ся без проблемів адаптовала в чеськім оточіню (дома говорить по русинськы, на верейности по чеськы або словацькы), в комунікації із представителями векшыновой сполочности допроваджать ей свідомость русинського походжєня, котре ей бранить в повній мірі принимати вартостну орьєнтацію векшыновой сполочности.

Попри підкреслєваню самобытности русинської менталности, позиція респондентів выповідать о выграненій саморефлексії, што робить Русина Русином: „*Прімарно субектivelyне чутя гордості і пересвідчіня, же належу і голошу ся к Русинам і єм Русином [...] Русинська родина, жыєт у локалности Русинів,*

поужываня русинського языка, облюбленость русинського фоклору і под., тото вшитко може підпорити народне усвідомлєня“². Покры в саморефлексії чеськых Русинів резонує чутя гордості, мож то розуміти, подля респондентів, як доказ того, же русинська народностна меншына на чеськых землях указує способность оживлєваня культурных традицій. А наратор (позн. ред.: розповідач) дале уваджать, же на субектivelyне усвідомлєня приналежности к русинській народностній меншынї мають великий вплив електронічны медії, фейзбук і соціалны сїті, котрых ужывателі суть звязаны із сполковыма активностями *Rusini.cz*. Чеськы Русины оцінюють таке розлишованя русинських друкованих медій (періодічной і неперіодічной пресы), котры суть друкованы на Словаклії по русинськы латиников і русиньсков азбуков.

Што значить про респондентів русинство, респ. голосите ся к Русинам? З одповідями на тоты вопросы приходять розповідачі в ході розговору спонтанно з біографічныма даныма: „*Одмала єм був веджений ку тому, же єм Русин. Отець є з Міджілаборець, мати зо сусіднього села, дома сьме не говорили по словацькы, але лем по русинськы. Основну школу єм абсолвовав у Гуменнім з українськым навчалным языком. На школі діяв співацькый і танечный кружок, што ня бавило, зато ня родічі записали на тоту школу, але останній мої сородинці ходили до словацькой школы. Навчаня проходило в українськым языку, але і в словацькым. Ходив єм до української школы, але то не мало вплив на розвой української свідомости. Чую ся Русином, і в школі – поза навчаня в класі – сьме говорили по русинськы ці говорили сьме тому по руснацькы*“ (хлоп, 35 років, високошкольська освіта, обчан СР). Кідь говорить русинський наратор о русинстві, односить тот термін на языкову свідомость домовини і фоклорны традиції. Так рефлектують тоту реальность обще і членове сполку *Rusini.cz*. Пріорітов програму діятельства сполку є в меншыновім жыєтві заховати языкову свідомость і русинський фоклор. Цілем активностей сполку є зато оживлєвати русинськы культурны традиції і підпорвати колектivelyну ідентичность Русинів так, абы русинська народностна меншына занимала у зложіню народностных меншын Чеськой республіки окреме місце.

На основі бадательской взоркы представителів сполку *Rusini.cz* мож ідентифіковати знаня о свідомім снажіню будованя внутрішній і вонкашній ідентичности. Вниманєм себе самого і оцінєванєм властных активностей потверджують свою внутрішню ідентичность і колектivelyность тыж організованєм неформалных стріч споєных з погоцінєм і співом народных співанок. Напротив того позітивно внимають вонкашні позиції з боку інших народностных меншын ці векшыновой сполочности вообщє. Говорить о тім, же акцептація їх етнічної ідентичности звонка одповідать поставліню інших народностных меншын.

Языковы компетенції

Вопрос русинського языка є предметом спорів в одборных і політичных колах од кінця 19. стороча, кідь був на Підкарпатській Руси домінатный літературный язык церьковнославянський (Duleba 2005: 112). Проблематика русинського языка зістає открыта і в періоді першой Чехословацькой республіки, якої частєв была Підкарпатська Русь. Терміны „русинський язык“ і „русинськы школы“ ся тогды нормално поужывали. К впросу навчалного языка був але приступ

• Не так давно общество Русины.чз – русинська ініціатива в ЧР на чолі з ёго председом Мартіном Велічком заложыло Русинський дїтський центр у Празі, котрый діє в Домі народностных меншыну у Празі під веджінём Марії Хохруновой. В центрі русиньскы діти, главно передшкольскогo віку, під доглядом своїх родічів малюють, співають русиньскы народны співанкы і учать ся русиньскы слова.

неоднотный. У сільських школах проходило навчання найчастіше у містнім діалекті – „каждый учитель учив в языке, котрый сам поважив за вгодный, а школьскы уряды то толерували. У середніх школах був навчалным языком російський язык або український, хоць учебникы были означованы як „русиньскы“ (Rychlík – Zilynskyj – Magocsi 2015: 319–320). К вопросу поужываня учебників у русиньскых школах уводить Давід Свобода, же міністерство школства схвалило міджі роками 1919 аж 1936 приблизно штиридцять русиньскых і штири російскы учебникы про народны школы (Svoboda 2015: 56). Їх поужываня в практиці але не коментує. Але подля Антоніна Гартла, котрый реферовав на сторінках *Národnostního obzoru* в році 1932 о обновліню языкового боя на Підкарпатській Русі (Hartl 1932: 135), міджі застанцями української і російской орьєнтації у поужываню схвалених і несхвалених учебників володів хаос. Ситуація ся радикално змінила по другій світовій війні наступом українзації, коли снажіня о кодифікацію російского языка як списовного языка было умертвлено аж до паду комуністичного режиму.

Обновліня народностного школства по другій світовій війні на северовыходній Словакії проходило компліковано. В русиньскых регіонах ся завів навчалный язык „український“, але фактично навчання проходило векшынов по російскы. З причіны недостатку кваліфікованих учителів доходило к зміні на навчалный язык словацькый (Janciga 2015), але утримовав ся російський язык. К навчаню в українськым языку ся приступало поступно, хоць часто як неповинного предмету.

З політичными змінами по році 1989 в Чехословакії ся спює тыж нова етапа русиньского руху. На выходній Словакії на єдній стороні в русиньскых регіонах настали спору о народностну орьєнтацію жытельства, котре осціловало міджі русиньскым і українськым замірянём, на другій стороні выступали на передній план спору релігійны міджі віруючими грекокатолицькoй церкви і православної одностно первістно грекокатолицькых церквей. Тоты поужывала по заказі греко-

католицькoй церкви в році 1950 православна церквю, а по увольніню політичной сітуації в 1968 році ся часть з них вернула грекокатолицькoй церкви. Далшым шпеціфічным проблемом была сфера школства, вирішіня навчалного языка в основных і середніх школах. В часі по другій світовій війні, кідь комуністичный режим просаджовав програм українзації, ішло в новій сітуації по новембрі 1989 в русиньскых регіонах о елімінацію плошного заведжіня українского языка як навчалного языка. Тяжко ся зачало просаджовати і навчання в русиньскім навчалнім языку. Іщі в році 2012 Марек Гай конштатовав, же і кідь навчання в русиньскім языку проходить лем у двох основных школах, а на далшых пятёх лем формов волительного або неповинного предмету (подобні і в єдній гімназії), мож предпокладати стабілізацію навчання в русиньскім языку (Gaj 2012: 31). В Чехії представителі сполку *Rusíni.cz* але заставають погляд, же навчання в русиньскім языку не має велику перспективу, кідь родічі не проявляють інтерес посилати свої діти до школ із навчалным новокодифікованым русиньскым языком.

У русиньскім русі на Словакії од року 1990 была акцентована пріоріта встановліня русиньского языка як списовного (літературного) языка. Тот намір потвердив у 1992 році міджінародный семінар русиньского языка³. Вислідком того іднання было пріятя заключіня, жебы ся на Україні, Словакії і в Польщі приготувили єднотливы варіанты цілорусиньского літературного языка. Наслідно був на Словакії створеный у Пряшові Інштїтут русиньского языка і культуры, котрый служив як координачный центр кодифікаторів русиньского языка. Кодифікація русиньского языка як літературного на Словакії ся зреалізовала в 1995 році (Plišková 2015: 106). Наслідно ся новий літературный язык зачав заводжовати до окремых частей верейной сфери. Чеськы Русины в меншыновім поставліню позерають але на кодифіковану форму русиньского языка з похыбностями, а у верейнім жывоті не проявляють потребу поужывати літературный русиньський язык. Діалекты русиньского языка ці „руснацькый язык“ поужывають пріватно у родині, у верейнім жывоті, у сполковім діятельстві і на соціальных сітях.

Представителі русинської народносно меншыны ся на-протів іншым меншынам вымыкають з режіму реалізації права на поужываня материньского меншынового языка у верейнім жывоті. І хоць вообщє естувє у колектівній свідомості Русинів представа, же материньскый язык є єдным із компонентів меншыновой одлишности, русиньскый язык як материньскый внимать молада генерація імігрантів, котрых здружує сполук *Rusíni.cz*, амбівалентно (позн. ред.: неясно), кідь іде о русиньскый язык у смьслі літературного кодифікованого языка. Наприклад, високошкольскый студент (23 років, студент ядерной і фізікално-інжінірської факулты Чеського високого учіня технічного, обчан ČR), член фоклорной групи *Rusíni.cz*, коментовав вопрос материньского языка так: „*Не можу повісти, же русиньскый язык є про мене материньскый, але народносно ся чую быти Русином, увів єм то і при списованю жытелів. По руснацькы єм ся научів у роднім селі отця.*“ Респондент поважує за важне заховати сі русиньске усвідомлїня, зато выужавать нагоду стріч на акціях сполку *Rusíni.cz*, по руснацькы комунікує на соціалній сїті *Rusnaci v Prahe*,⁴ але языкову самоідентифікацію одводить од освоїня „руснацького“ діалекту.

Спомянута індівідуална позиція не значить, жебы представителі молодой генерації русиньской народносно меншыны не мали одношіня к материньскому языку. Проблем спочівать в тім, же Русини творять языкову різнородно диференцованє сполоченство, котре говорить дакількома выходословацькыма і „руснацькыма“ діалектами. Розділность діалектів притім не робить говорячім проблемы в комунікації. Языкова одлишность є про говорячіх окремых діалектних груп – і при захованю ідентифікачных знаків належных діалектів – взаємно зрозуміла, говорять просто по „руснацькы“. А з тов языковов выбавов выступають русиньскы імігранты і в сполковім жывоті. У верейнім жывоті потім комунікують по словацькы, або часточно по чеськы. З погляду поужываня языковов подоб мож втогды групу русиньских імігрантів, котры творять інтегралну часть русиньской народносно меншыны Чеськой републіки, розуміти як трілігвалну (позн. ред.: тройязычну). Покры іде о языковы компетенції словацькых Русинів, є характерістичне то, же ниякый респондент не потвердив, же знать говорити по українськы. Барьера односно українського языка выплывать очівісно з індівідуално мотивованых негатівных позицій, котры мають своє коріня в минулости в звязі з політично просяджованов українізаціов Русинів на выходній Словакії. Українськый язык так внимають як чужій язык, котрый є про них вєце-менше зрозумітельный, але не знають го, хоць у своїй первістній домовині на выходній Словакії – як є высше спомянута – дакотры ходили до школ з українськым языком навчаня. З інтерпретації представителів меншыны мож выводжовати, же языкова свідомость діалектних подоб русиньского языка вказує на розмаїтость языковой выбавы окремых людей, але вообщє естувє згода у тім, же говорять по „руснацькы“. Розділность діалектних языковов знаків, котры мож внимати у ровині релачного споїня, зато не нарушує культурне вымеджованя русиньской народносно ідентичности.

Дефінованя материньского языка русиньских імігрантів із выходной Словакії є тогды одкрытым вопросом. При баданю сьме зазначили, мімо іншого, высловы , же „мы говоримє каждый по своему, руснацькым діалектом, языком по родічах з первістній домовини“ (хлоп, 34 років, високошкольска освіта, обчан ČR). У зложіню народносно меншын ČR є так русиньска меншына єдинов, котра не мать властній програм навчаня материньского языка. В 1995 році кодифікованый русиньскый язык на Словакії (Plišková 2015: 106) принимають представителі русиньской меншыны індіферентно як общу і повинну норму. В приватній сфері і в сполковім жывоті комунікують в діалектах. Конштатують але, же говорять по русиньскы, але к літературному русиньскому языку мають принципалны претензії, бо єго подоба є побудована на выходоземплінськым і западоземплінськым діалекті (порів. Plišková 2007: 60), ку котрым

ся мігранты не голосять. Перевладаюча нега-тивна позиція к приятій кодифікованій формі списовного русиньского языка є підкреслєвана тым, же норма не рефлектує языковы одлишности русиньских діалектів северовыходной часть Словакії, з котрыма ся окремы люде з членської базы сполку ідентифікують (жена, 58 років, високошкольска освіта, обчанка ČR і ČR). З погляду народносно меншыновой політики Чеськой републіки є але русиньскый язык общо кваліфікованый як єден із меншынових языків.

Наперек высше спомянутому дотеперь не скзітує міджі представителями русиньской меншыны общо консензус (позн. ред.: догода) у позиціях к выголошеній кодифікації русиньского языка на Словакії. Предіковати (позн. ред.: прогнозувати) далшый розвиток є тяжко, але кідь ся в дотеперішніх розспорных позиціях одсуне на задній план, же списовный русиньскый язык є язык із низшов престижов, може потім повнити зьєдіняючу роль русиньской громады і в меншыновій позиції. В опачнім припадї буде зіставати акцент на захованю варіантів русиньских діалектів, котры сі в колектівній памяті мігрантів утримлють позицію єдного з указателів русинства.

Наконець

Процєс ревіталізації русинства в Чеській републіці є завіс-льый передовшыткым од ініціативы представителів сполку *Rusíni.cz*. Захованя звыків – хоць з баданя выплывать лем у селективній подобі – є указателєм позітвоній ідентичности, выбудованой на гордості і пересвідчїню, же етнічна ідентичность Русинів є легітимна при просяджованю властних меншынових інтересів. Інтерналізованє (позн. ред.: приятя нормы або думкы) оцінєваня з боку других, усвідомлїня одвергнутя або одсуджїня з позиції главно представителів української меншыны Русини не внимають так, же може про них значіти огрожїня їх меншыновой позиції. Створєваня етнічної самоідентифікації в рамках сполковой базы *Rusíni.cz* є інтерактивний процес, в котрім представителі русиньской меншыны у поставліню діаспору оживлюють русинство як будованя, котре выплывать з культурных традицій русиньских регіонів выходной Словакії. Попри тім діятельство *Společnosti přátel Podkarpatské Rusi (SPPR)* ся операть о історічну память, од котрой ся одвивать в різній інтензивности акцентованя (позн. ред.: підкреслєваня) одношіня к теріторії Підкарпатської Руси. В колектівности русиньской громады так вывстає зданливый роспор двох прудів: На єдній стороні тенденція выходословацькых Русинів оживлєвати традиції первістной домовини і акцентувати індівідуалну ідентифікацію з русинством і колектівность Русинів, на другій стороні в завісности на позиціях окремых людей, што належать до груп А) аж В) в рамках членської базы *SPPR* і їх сімпатизантів заховлєвати в колектівній памяті одношіня к Підкарпатській Руси. Тоты два пруды але ся взаємно не вылучують, зьєдінять їх ідея єдности Русинів у поставліню народносно меншыны.

Поставліня русиньской меншыны в зложіню народносно меншын Чеськой републіки встановлюють в сучасности позиції представителів сполку *Rusíni.cz*, їх деклараторне підкреслєваня русиньской самобытности. Же од половини 90-ых років минулого стороча была *SPPR* носителєм думкы обновлїня русиньского сполоченства на чеських землях, є але в членській базі сполку *Rusíni.cz* вниманє індіферентно (позн. ред.: легко-важно). Прічінов є акцентованя одношіня *SPPR* к Підкарпатській Руси. К активностям *SPPR* зато занимають словацькы Русини в основі неутралну позицію. Кідь *SPPR* кладе акцент на своє діятельство: організованя выставок, лекцій, бісід і под., суть тоты акції передовшыткым звязаны з історічними або сучасными реаліями на Підкарпатській Руси. *Rusíni.cz* але поважують членську базу *SPPR* або за асімілованых Русинів у чеській сполочности, або ведно із сімпатизантами *SPPR* чеськой народности за активістів, выступаючіх на хосен Підкарпатської Руси.

Напротів тому члени *SPPR* позерають на активності сполку *Rusíni.cz* як на фоклорно заміряну групу, котра свою гордість проявляє у пестовану пісенности, заховану співанкового репертуару первістної домовини (русинських регіонів на виходній Словакії). Діскурзу о діхотомії (позн. ред.: діліна на дві части) заміряня сполкового діятелства внутрі русинської громады ся але обидві здружіня выгыбають.

Русинів допроводжать в наслідку періпетій історичного розвитку Підкарпатської Руси од Першой світової войны проблематичне одношіня к Україні, котра доднесь не узнає русинську народність. Русиньскы орьєнтації – організачны здружіня *SPPR* а *Rusíni.cz* – рефлектують тоту сітуацію одлишно. Русиньскы мігранты із Словакії утримують неперестанний контакт із русиньскыма організаціями на Словакії і споїня із Словакы внимають в ровині одношіня к материнській землі. Зато, же в членській базі *SPPR* домінує орьєнтація на одношіня к Підкарпатській Руси, од того є одводжована і індиферентність (позн. ред.: незучастненость) позицій к ідентіфікації з русинством, котре презентують словацькы Русины.

Кідь платирь теза, же ідентичність будькотрої громады предпкладать контраст одностно другых (порів. Eriksen 2007: 17), процес русиньской етнічної ревіталізації ідентичности в ЧР є шпеціфічний у тім, же проходить у двох ровинах. Єдна часть, котру творить група Г), будує свою ідентичність одлишно од української меншыны з акцентом на культурны і языковы розділы у надвязности на традиції Русинів на виходній Словакії, друга часть, котра належить до груп А) аж В), споєє оживлєваня етнічної ідентичности Русинів на основі особных одношінь к Підкарпатській Руси.⁵ Є але ясне, же в обидвох припадах не іде о стабільне соціалне закотвління предметной ідентичности. Як тьж указала Зузана Куса на основі штудій колективних і особностных ідентичностей, не мож позерати на ідентичність як немінимую дію (Kusá 2005: 27). Подобно о етнічній ідентичности слідованой русиньской громады слід говорити як о соціално перемінливім створєваню процесуальной ідентичности. Передовыткым треба мати в мерьку факт, же етнічна ідентіфікація має субективний характер і є завісла на окремых людєх, їх властній волі, де заділять себе і іншых (порів. Fegešová 2005: 35). Спор в одборных і політичных колах на Словакії о русиньско-українську етнічну ідентичність (порів. Duleba 2005: 109n.), ці Русины суть або не суть самостатнов народностнов меншынов, поважують чеськы Русины за ірелеватный (поз. ред.: неважный). Етаблывали ся в зложію народностных меншын ЧР а їх самоідентичність є процесуальным продуктом інтеракції культурного, соціального і політичного діяня у навязности на поставлїня Русинів на Словакії. Саморефлексія ся так операть о стабілізовану часть про-русиньской орьєнтації, котра поважує Русинів на Словакії за самостатну народність звязану з Русинами на Закарпатській Україні і в далшых сусідніх країнах. Діштанцюють ся притім од проукраїнського напрямку, котрый поважує Русинів на Словакії за етнографічну групу українського народа.⁶ Субектине вниманя самоідентичности є притім рефлектоване як культурно і етнічно самозрозуміле.

В рамках зложія народностных меншын в ЧР Русины становлять в сучасности моделовый приклад формованя меншыновой громады. Вопрос ревіталізації русинства і самовымеджованя як народностной меншыны з погляду носителів колективної ідентичности дає з аспекту емічного приступу (позн. ред.: принцип, котрый виходить з представ їх властного розуміння своєї культуры) простор антропологічному баданю, котре бы мало виходити з єдного боку з оцінєваня розділів міджі тым, што носителі русинства говорять і роблять, а з другого боку з того, ці ся тым сповнює ашпірація (позн. ред.: снажіня) меншыновой колективности (порів. Uherek 2008: 20). Реалностєв є, же статус народностной меншыны, котрый Русины мають, поважують представителі обидвох сполкових громад за

неспохыбнительный. В позиціях членів обох сполкових громад мож але ідентіфікувати розділны погляды на русинську народностну ідентичність. Кідь іде о членську базу сполку *Rusíni.cz*, є русиньска народностна ідентичність вниманя як культурно і етнічно детермінована реалность. Напротів того представителі *SPPR* приступают к вопросу ідентіфікації з русинством векшыно індиферентно, в їх позиціях домінує обчанський принцип і стотожнюють ся з маєрїтнов сполчностєв.

Резюме

Статья указывает на выбранные активности и их роль в создании конструкции народностной меншыновой самоідентичности Русинів. Иніціатором оживлїня сполкового жывота Русинів є в сучасности сполук *Rusíni.cz* – *Rusínská iniciativa v ČR*, котрый был заснованный у році 2011. Попри старшій генерації членської базы

Společnosti přátel Podkarpatské Rusi творять членську базу нового сполку представителі молодой генерації Русинів, імігрантів з виходной Словакії. Сполук *Rusíni.cz* становив сі за ціль активно розвивати діятелство у сфері комунітного жывота Русинів у Празі, заховавати і пропаговати культурны традиції Русинів і інформовати чеську сполчність о Русинах. Із позицій членів сполку *Rusíni.cz* выплывать, же ревіталізація русинства є заснована на заховлєваню звыків і традицій календарного ціклу і языка в подобі русиньских діалектів на виходній Словакії. Народностна ідентичність Русинів є з позиції представителів *Rusíni.cz* декларована як культурно і етнічно встановлене ясне діло.

Позначкы

- ¹ „Народный“ характер балів додає і підназва акції: *Пущаня, пущаня – до білого рана танець і шпіваня*. На тых акціях векшынов грає на слуханя і до танцю група *Apollon*, в котрій выступають Русины. Попри групі *Apollon* выступають і русиньскы музичны группы із Словакії, в тім числі і фолклорны колективы. До музичного програму є стабільно запоєный русиньський фолклорный колектив *Скеюшан* із Хомутова. Учасници пражских русиньских народных балів суть облечены у штандартнім сполоченьскім облечію, але тьж і в народных кроях.
- ² Поз. http://www.hks.re/domains/hks.re/wiki1/doku.php?id=2015:rugini_na_slovensku#seznam_zdroju [5. 3. 2016]
- ³ Семінар ся одбыв в днях 6. – 7. 11. 1992 у Бардеєвских Купелях і бывать означованный як *Першыи конгрес русиньского языка*. У іднанях взяла участь одборна громада зо Словакії і споза границь і культурно-освітні робітници (Plišková 2015: 105).
- ⁴ Поз. фейзбукову сторінку *Rusnáci v Prahe* [online] [05.1.2016]. Доступне з: <<https://www.facebook.com/Rusnaci-v-Prahe-260466548317/>>.
- ⁵ Одностно того, же заміряня теперішнього баданя не загорнєвало імігрантів по році 1989 з области Закарпатської України ці шыршой теріторії етнічно диверзіфікованой западной України, котра є главнов жрідлов областєв української міджнародной міграції, яку сьме у вступі означили як групу Г), зістає боком нашой позорности і вопрос етнічної ідентичности той части мігрантів.
- ⁶ Сучасны українсько-русиньскы діференції на Словакії близше шпеціфікують Микола Мушинка і Александер Мушинка в роботі *Народностна меншіна пред зánikom?* Авторы поважують Русинів і Українців на Словакії за єдну народність, зато поужывають на ей означіня термін „Русини-Українці“, але сучасно конштатують, же по списованях людей в роках 1991 і 2001 не мож ігноровати Русинів на Словакії як самостатну народність (Mušínska 2011: 35, 40).

Література

- Barna, Fedor (ed.) 1994: *Rusíni: otázky dejín a kultúry – Русины: вопросы истории и культуры*. Пряшів: Русиньска оброда, 1994.
- Bittnerová, Dana – Moravcová, Mirjam a kol. 2005: *Kdo jsem a kam patřím? Identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky*, Praha: FHS Univerzity Karlovy.
- Bittnerová, Dana – Moravcová, Mirjam (eds.) 2010: *Etnické komunity. V kulturní a sociální různosti*, Praha: FHS Univerzity Karlovy.

• *Общество приятелів Підкарпатської Русі під веджінєм ёго председа Інж. Яна Чопіка 29. марца 2017 у сполоченьській салі Дому народностных меншын у Празі зорганізовало концерт гітарового віртуоза і композітора Штефана Рака, котрый має русинське коріня.*
Фоткы: Томаш Пілат.

Čermák, Zdeněk – Lupták, Milan 2015: Socioekonomický a demografický kontext česko-ukrajinské migrace. In: Dušan Drbohlav (ed.). *Ukrajinská pracovní migrace v Česku. Migrace – remittance – (rozvoj)*. Praha: Karolinum, s. 53-65.

Duleba, Alexander 2005: Minulé i súčasné otázky rusínskej identity. In: Marušiak, Juraj – Ferencová, Michaela (eds.). *Teoretické prístupy k identitám a ich praktické aplikácie*. Zborník zo seminára. Bratislava: Veda, s. 107-118.

Eriksen, H. Thomas 2007: *Antropologie multikulturní společnosti. Rozumět identitě*. Praha: Triton.

Ferencová, Michaela 2005: Konštruktivistické a esencialistické prístupy k etnickej identite: Prehľad teórií a problém konceptu identity. In: Marušiak, Juraj – Ferencová, Michaela (eds.). *Teoretické prístupy k identitám a ich praktické aplikácie*. Zborník zo seminára. Bratislava: Veda, s. 31-42.

Findor, Andrej 2005: Čo je „identita“. In: Juraj Marušiak – Ferencová, Michaela (eds.). *Teoretické prístupy k identitám a ich praktické aplikácie*. Zborník zo seminára. Bratislava: Veda, s. 43-50.

Gaj, Marek 2012: Súčasný stav rusínskeho národnostného školstva a jeho perspektívy. In: Alexander Duleba (ed.). *Rusíni na Slovensku – súčasné postavenie a historické kontexty vývinu*. Bratislava – Prešov: Združenie inteligencie Rusínov Slovenska, s. 31-33. Dostupné z: www.rusyn.sk/data/att/7081_subor.pdf [31.3.2016]

Hartl, Antonín 1932: *K obnovení jazykového boje na Podkarpatské Rusi. Národnostní obzor* 2, s. 135-136.

Jancura, Vladimír 2015: „Prečo sa Rusíni nespriatelili s ukrajinčinou.“ *Žurnál Pravda.sk* [online] [cit. 31. 3. 2016]. Dostupné z: <http://zurnal.pravda.sk/neznama-historia/clanok/367871-preco-sa-rusini-nespriatelili-s-ukrajinčinou/>.

Klvačová, Petra 2012: *Biografie a identity cizinců usilujících o integraci do české společnosti. Od „samožejmé nerovnosti“ k „samožejmé rovnosti“*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky. Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky 9/2012.

Kreisslová, Sandra 2013: *Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců. Na příkladu vzpomínek Němců na Chomutovsku*. Praha: FF Univerzity Karlovy.

Kusá, Zuzana 2005: Metodologické otázky výskumu premiern kolektívnych a osobnostných identít. In: Marušiak, Juraj – Ferencová, Michaela (eds.). *Teoretické prístupy k identitám a ich praktické aplikácie*. Zborník zo seminára. Bratislava: Veda, s. 10-30.

Lipinský, Ján – Konečný, Stanislav – Baumgartner, František – Frankovský, Miroslav – Gajdoš, Marián 2002: *Sebareflexia postavenia a vývoja Rusínov na Slovensku. Niektoré výsledky etnosociologického výskumu na severovýchodnom Slovensku v roku 2002*. Prešov: Róbert Vico-vydavateľstvo. Dostupné z: lemko.org/rusyn/sebareflexia.pdf [17.

06.2016].

Magocsi, Pavel Robert 2014: *Národ odnikud. Ilustrované dějiny karpatských Rusínů*. Užhorod: Vydavateľství V. Paďaka.

Maslowski, Nicolas – Šubrt, Jiří a kol. 2014: *Kolektivní paměť. K teoretickým otázkám*, Praha: Karolinum.

Mušinka, Mikuláš – Mušinka, Alexander 2011. *Národnostná menšina pred zánikom? Štatistický prehľad rusínsko-ukrajinských obcí na Slovensku v rokoch (1773) 1881-2001*. Prešov: Spoločnosť pre výskum a rozvoj minoritných skupín – Minoritas.

Novotná, Hedvika 2005: Imigrace z Ukrajiny v České republice po roce 1990. In: Dana Bittnerová, Mirjam Moravcová a kol., *Kdo jsem a kam patřím? Identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky*. Praha: FHS Univerzity Karlovy, s. 347-362.

Pavlíková, Eva 2009: Religiozita Ukrajinců, její změny a vývoj v migraci. In: Eva Pavlíková, Karel Sládek a kol.: *Sociální situace a religiozita ukrajinských migrantů v ČR*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, s. 31-50.

Pilátová, Agáta 2015: Praha, místo pro Rusíny. In: Andrej Sulitka – Zdeněk Uherek (eds.). *Praha a menšiny*. Praha: Etnologický ústav AV ČR – Dům národnostních menšin, s. 53-58.

Plišková, Anna 2015: Rusínsky jazyk na Slovensku 20 rokov po kodifikácii. In: Andrej Sulitka – Zdeněk Uherek (eds.). *Praha a menšiny*. Praha: Etnologický ústav AV ČR – Dům národnostních menšin, s. 103-124.

Plišková, Anna 2007: *Rusínsky jazyk na Slovensku: náčrt vývoja a súčasné problémy*. Prešov: Metodicko-pedagogické centrum v Prešove. Dostupné z: www.unipo.sk/.../Rusinsky_jazyk_na_Slovensku.pdf [31.3.2016]

Pop, Ivan 2010: *Malé dejiny Rusínov*. Bratislava: Združenie inteligencie Rusínov Slovenska.

Pop, Ivan 2011: *Dějiny Rusínů. Podkarpatská Rus (Zakarpatská oblast) v SSSR a na Ukrajině (1946-2004)*. Dostupné z: <http://www.rusyn.sk/index.php?ID=5811&l=sk> [cit. 6. 7. 2015]

Rychlík, Jan – Zilynskyj, Bohdan – Magocsi, Paul Robert 2015: *Dějiny Ukrajiny*. Praha: Lidové noviny, s. 236-397.

Sládek, Karel 2009: Ukrajinská migrace v Čechách a její křesťanská religiozita. In: Eva Pavlíková, Karel Sládek a kol.: *Sociální situace a religiozita ukrajinských migrantů v ČR*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, s. 13-30.

Sulitka, Andrej – Uherek, Zdeněk 2015: National Minority Organisations in Prague: structure, competence and social activities. *Národopisná revue/Journal of Ethnology* XXV, 5, 3-17.

Svoboda, David 2015: Konkurz na národ: Ukrajina v české polemice. *Ukrajinský žurnál* (10), české vydání, s. 46-66.

Šatava, Leoš 2001: *Jazyk a identita etnických menšin. K možnosti zachování a revitalizace*. Praha: Cargo

ПгДр. Кветослава КОПОРОВА, ПгД., Інститут русинського языка і культури Пряшівської університету у Пряшові, Словакія

ЯЗЫКОВА КУЛЬТУРА І ЯЗЫКОВА НОРМА В РУСИНЬСЬКИХ МЕДІАХ НА СЛОВАКІЇ (IV)

Слідуючі аплікацію языковой нормы в русинських медіах на Словакії за період останніх п'ять років, зазначили саме найфреквентованіші порушення языковой нормы (орфографічної і орфоепічної) в слідуючих пунктах:

1. Форма номінативу плуралу і генетиву сингулару назывників мужского роду

2. Тверды і змягшы согласны **з, с, ц, дз, р / з', с', ц', дз', р'** перед вокалом **і**

3. Здвоєны согласны у правописі і высьловности

1. Коли пишемо в плуралі назывників мужского роду флексію **-е, -і, -и, а коли -ы?**

Дакотры вживателі у писаній подобі русинського нормативного языка роблять хыбу в склонёваню при формі плуралу у назывників мужского роду. Не є їм ясне, яку флексію написати, напр. в плуралі назывника *журналіста – журналісти* (-и, або -ы?), *Кримскы Татары* (-и, або -ы?), *музикант – музиканты* (-и, або -ы?), *Ублян – Убляне* (-е, або -и?), *генераль – генералі* (-і, або -ы?), *політик – політици* (або *політікі*?), *вояк – вояци* (або *воякы*?)

Правила правопису говорять, же:

Назывники з основ на **-ан**, мають в номінативі плуралу флексію **-е**, напр.: *Пчолинчане, Убляне, Англічане, Паризівчане...*, также буде ай **Камюнчане** (не *Камюнчани*, як то є в дакотрых русинських друкованих періодіках). В номінативі плуралу буде флексія **-е** ай у назывника **люде** (од чоловік), на розділ од нормативного українського языка (*люди*), під впливом котрого роблять дакотры наші вживателі хыбы.

Субстантывы із суфіксом **-ак, -к**, з насліднов алтернаціов на **-ц** (она є выслідком історічної палаталізації **к** на **ц**, мають закінчя **-и**, напр.: *вояк – вояци, політик – політици, жобрак – жобраци, златник – златници...* закінчя **-и** мають ай два назывники з твердов основ: *nin – попи, хлоп – хлопци*. Така історічна палаталізація настала (десь в 14. сторочу) ай в словацькім языку, порівнай: *vojak – vojaci, politik – politici*. Але русинський язык ся находить в тіснім сусідстві нелем западного славянського языкового ареалу, репрезентованого словацькым і польскым языками, але ёго найблизшым сусідом є ай український язык, як представник выходного славянського

языкового ареалу. Докінця русинський язык бив заряджений праві ід выходным славянськым языком, бо несе веце знаків выходного славянського ареалу. Также ай формы *воякы, політікі, чудаки* (непалаталізованы)... суть в русинських діалектах таксамо хоснованы паралелно з їх другыма формами: *вояци, поліци, чудаки...* Двоєны формы суть припустны тыж в звирячіх назывниках, напр.: *хробаци і хробакы, пуляци і пулякы, слимаци і слимакы, павуци і павукы, борсуци і борсуку...* В дакотрых ся преферує перша форма (*хробаци*), в інших зась друга: *слимакы, павукы, борсуку...* Тоты формы ся односять ід живым назывникам (назвам особ) мужского роду, а таксамо звирятам мужского роду.

Субстнтывы з основ на твердый согласный мають закінчя **-ы**, также буде: *Татары, музиканты, валюкы...*

Субстантывы з основ на мягкий консонант зась мають закінчя **-і** (-ї), то значить, же буде *генераль – генералі*, также ай на плагаті ТАД назва гры *О двох генералах* має правилно быти: **О двох генералях**.

Кідь говориме о субстантывах і їх склонёваню, русинський нормативный язык має ай припады, кідь основа слова ся кінчить на твердый консонант, котрый ся в парадімі наслідно помягшує, напр.: **двір – на дворі** (а не *на дворі*), **стіл – в столі...**, але ту звичайно вживателі языка не роблять хыбы. Неісты можуть быти в чужіх словах, котры саме перебрали до русинського языка, як наприклад слово *семінар* (кінчить на твердый согласный), але не треба ся бояти в локалі вжыти форму з мягкым закінчя: *на семінарі/семінарю*.

Як має быти правилно в генетиві плуралу: *од Татар, або од Татарів? Стацінчан, або Стацінчанів? Англічан, або Англічанів?, Руцан, або Руцанів? Европан, ці Европанів?*

Правила правопису говорять, же прислушници сіл, міст, держав ці контінентів, котры мають в сингуларі номінативу закінчя **-ан, -ян**, в генетиві плуралу буде така сама форма, як в номінативі сингулару, напр.: номінатив *сг. Англічан, Ублян, Стацінчан, Руцан, Камюнчан, Австралчан, Америчан* – ген. плуралу *од Англічан, Ублян, Стацінчан, Руцан, од Камюнчан, од Австралчан, од Америчан*, але є припустна і друга форма: *Англічанів, Ублянів, Стацінчанів, Руцанів, Камюнчанів, Австралчанів, Америчанів...* Така дві формы найдеме і у словнику Русинська лексіка, причім преферована є перша форма. При дакотрых назывниках першу форму

не вживаємо, напр.: *од Европанів*. Ай зато лінгвісти рекомендують двояку форму.

Не треба ся бояти вживати таксамо дві форми при склонёваню таких називників як напр.: *кінь, хлоп, брат, вуйко, когут...* де маємо в генітїві форму **конів** і **коней** (на луці ся пасло много конів/коней), але таксамо **хлопім/хлопам, братім/братам, вуйкім/вуйкам, когутім/когутам...**, в датїві таксамо дві форми: **конім** і **коням** (дав сіна конім/коням), в інштрументалї форму ай з **кіньми/з коньями** (*дідо ходить до ліса з двома кіньми/коньями*).

2. Тверды і змягшены согласны з, с, ц, дз, р / з', с', ц', дз', р' перед вокалом -і-

Вопрос правопису, але таксамо высловности консонантів **з, с, ц, дз, р** тыж може быти про вживателїв норматївной подобы русиньского языка неясный. Коли треба высловлєвати мягко главні тоты консонанты, котры в словацькїм языке абсентують: **сь, зь, ць, дзь, рь** а то в позиціях перед -і- ? Жебы сьме ся выгли недорозумїням у высловности, але главні у правописі, вирішили сьме то помягшїня розлишовати в писанїй подобі, вывжыючі графічну сістему йотованых гласных а то так, же гласному -і- сьме придали помягшуючу функцію (так, як то мають **я, ю, є, ё**). То значіть же там, де будуть консонанты **з', с', ц', дз', р'** помягшены, пишеме графему -і-, а там, де будуть тверды, пишеме графему (і фонему) -і-, напр.: *зіля, сісти, корїнь, рішыти, цїнный, ніс* (минулый час од часослова *нести*) але *ніс, дім, стіл...* Тверда, або мягка высловность уведжєных консонантів має історічне высвітліня, котре ся утримало доднесь у групі діалектів, взятых за основу кодїфікаціі русиньского языка. В першїм припадї, то значіть -і- (помягшуюче попередній консонант) vznikло з історічного **ѣ** (ятя), а друге -і-, котре не помягшує є результатом історічної алтернаціі **о, е > і** в новозапертых складах (*дім, ніс, стіл*¹...).

3. Здвоєны согласны в правописі і высловности

Здвоєну высловность (але і писаня) мають в русиньскїм языке дві базовы часослова **ляти** і **ссати** (позерай Ябур, В.: *Русиньскый язык в зеркалі...*, с. 26), придали бы сьме ку ним і базове часослово **ззуті**, а тыж часослово **ввести**, (де в- выступлять як префікс) в котрых на зачатку корінєвой морфемы звучіть здвоєный звук (зз-, вв-) Самособов і в деріватах – одводжєнинах од уведжєных базовых часослов, напр.: *одоляти, выссати, налляти, переззуті ся...* Суть і далшы припады збігу двох еднакых согласных, но они звычайно не роблять вживателям языка проблем. Суть то лексеми, котры ся творять споїнем префікса і корїня слова, або корїня і суфікса, напр. **оббити, одділити, каждодедный, молитвенник, рівноденность, ранній, денник, сонный, піддати ся, оддалити...** В уведжєных припадах суть здвоєны согласны „забалєны“ з обидвох боків гласныма фонемами. Припады здвоєных согласных -лл-, -сс-, -зз-, -вв- (в словах **ляти, ссати, ззуті, ввести**) ся обявляють на зачатку слова, то значіть, в живїй бісїдї ся перед нима можуть зъявити розлічны фонємы – гласны, або і согласны, в завїслости од того, на яку фонему ся

буде кінчіти слово перед нима. Кідь ся перед нима находить гласный, сітуація є проста – як і в припадах слов *каждоденный, молитвенник*, де не є ниякый проблем здвоєны согласны высловити. Розоберьме сі высловность споїня із здвоєныма -сс-, -лл-: *молоко ссала, помыї вылляла...* Кідь є передстояче слово закінчене на согласный, здвоєна высловность є проблематїчна, прото орфоєпія дозволять упрощїня таких споїнь і здвоєны согласны высловлюєме як кібы там був лем єден согласный, напр.: [ц'ілыі ден' л'ало] (пишеме лляло), [молоко треба одсати] (пишеме одссати) до збірной банкы Вынятком будуть присловник *ззаду*, і часослова *ввести* і *ззуті*, де бы ся поужывателї языка мали намагати нелем писати, але ай высловлєвати здвоєне **зз-**, і здвоєне **вв-**. То значіть, же розділно буде звучати высловность здвоєного -з- у споїню [*хлопа з:аду не было видно*] (так і высловлюєме, а не *хлопа заду не было...*), і споїня [*хлопа задуло до снігу*] (так і высловлюєме). Таксамо в словнїм споїню: *молоду ввели до хыжы*, мали бы ся поужывателї языка намагати высловлєвати здвоєне -вв-: [*молоду в:ели до хыжы*], што звучіть інакше, як споїня [*молоду вели до хыжы*] (а нелем звучіть, є ту і інакша семантіка даного споїня).

В русиньскїм языке абсентує ряд гемінат (здвоєных фонем), котры суть знамы з україньского языка і vznikли на місті старых споїнь д- д', л- л', ж- ж', ш- ш', з- з', т- т', ч- ч' (*підпілля, життя – русинь. жытя, безробіття, знаярды, клочья – русинь. клоча, роздоріжжя, пониззя, плаття – русинь. шматя, вугілля – русинь. вугля...*), прото не є в русиньскїм кодїфікованім языке ани такзваної подовженої высловности, котру знаєме з україньской орфоєпіі. В русиньскых діалектах корелациія здвоєных палаталных фонем ся вытратила в дослїдку фонологічного злїятя зачатку і кінця таких гемінат до простой палаталной фонємы (*жытя, клоча, шматя, вугля...*).

ПОЗНАЧКА

1 Подля Гавлікового правила занїку і вокалізаціі єрїв (твердого і мягкого) порівнай історічне: *дѣмъ > *домъ > дім; *нѣсъ > *нось > ніс; *стѣль > *столь > стіл...

ЛІТЕРАТУРА

INFOРусин, двойтыжденник Русинів на Словєнську. Выдаватель: Русиньска оброда на Словєнську. In: www.rusyn.sk

Народны новинкы. Културно-сполочєньскый місячник Русинів СР. In: www.rusynacademy.sk

Правила русиньского правопису. (1994). Пряшїв: Русиньска оброда, 128 с., ISBN 80-88769-09-04.

РУСИН, културно-хрїстіаньскый часопис. In: www.rusynacademy.sk

ЯБУР, В. – ПЛІШКОВА, А. (2005): *Русиньскый язык в зеркалі новых правил про основны і середні школы з навчанєм русиньского языка*. Пряшїв: Русин і Народны новинкы, ISBN 80-88769-61-2.

ЯБУР, В. – ПЛІШКОВА, А. – КОПОРОВА, К. (2007): *Русиньска лексіка на основі змін у правилах русиньского языка (правописный і граматічний словник)*. Пряшїв: Русин і Народны новинкы, 348 с., ISBN 80-88769-68-8.

Редакція *Народных новинок* была оцінена Премію Антонія Годинки

11-го фебруара 2017 р. в Мадярьску, в головнім місті Будапешт, Русины ославлёвали *День памяти Антонія Годинки*. Акцію каждорічно організує Цілоштатна русиньска самосправа (ЦРС).

Програм святкованя зачав панахидов коло гробу визначного русиньского академіка, котрый походив із території днешній Словакії – зо села **Ладомирів**. Панахиду в церьковнославянськым языку одправив о. Мігаль Тіводор. По панахиді програм святкованя продовжував в **Культурнім домі в раєні Зугло (Zugló Civil Ház) в Будапешті**. Зо зачатку ся притомным приговорив председа спомянутой самосправи **Віктор Крамаренко**, котрый на святі привітав посланкыню за Русинів у мадярьскім парламенті **Віру Гіріц, доктора Ласла Годинку**, який є прямим потомком Антонія Годинки, і ряд далшых честных гостів і вшиткых притомных. Потім коротко росповів о академікови Антонієви Годинкови, який є найзнамішым міджі Русинами в Мадярьску і широкоспектралным бадателём европсой уровни, котрый ся до кінця свого жывота гордив своїма русиньскыма і грекокатолицькыма коріннями. Антоній Годинка був визначный славіста, історік, академік Мадярьской академії наук, ректор Печской універзіты і честный председа Підкарпатського общества наук. Народив ся 7-го фебруара 1864 року в селі Ладомирів на Пряшівській Русі. Умер 15-го юла 1946 року в Будапешті.

Як каждый рік, так ай тот рік в рамках святкованя была передана **Премія Антонія Годинки** з рук председа ЦРС **Віктора Крамаренка** і ёго заступкыні **Ольги Сілцер-Ликовіч**. Премія у формі бронзової плакеты і діпломів (у русиньскім і мадярьскім языках) была передана **Др. Ласлови Годинкови, Ольдзі Прокоп, Марії Соноцькій, Іштванови Токачови і Народным новинкам** (премію в Будапешті не міг із здравотных причін перебрати їх бывший шефредактор Александер Зозуляк, премія пришла поштов **31. марца 2017**). У святочнім програмі выступало і дуо **Червена Ружа** із Підкарпатя, котре творять **Ольга**

Прокоп і Лілія Немеш.

Народны новинки были першыма пореволючныма новинками Русинів в Чехословакії, пізніше на Словакії. Выходили од 21-го августа 1991-го року до 1-го децембра 2016-го року. 1. януара 2017 новинки ся злучили з далшыма русиньскыма новинками – *Инфо Русин*, котры мали за собов 13 років выдаваня. Русины на Словакії тым чіном од року 2017 маюць єдны злучены новинки, котры выходять під назвов **НН інфо Русин – Народны новинки Русинів Словакії**. Цілых 25 років выдаваня *Народных новинок* був їх шефредактором **Александер Зозуляк**. Тот од зачатку 2017 року зістав уж лем шефредактором часопису *Русин*, котрого нулте чісло вышло іщі в році 1990. -р-

Діплома

Собур Вседержавного Русиньского Самосправованя
награждає медалієв Антонія Годинки

Народны Новинкы

за значні досягнення у сфері русиньскуй культуры,
традіцій, материньского языка
и грекокатолицькуй віры
БУДАПЕШТ, 11. ФЕБРУАРА 2017. РОКА

Презентація русиністики в лабірській гімназії

24. марца 2017 в лабірській гімназії ся одбыла презентація Інштитуту русиньского языка і культуры Пряшівской універзіты. На презентації взяли участь директорка інштитуту доц. ПгДр. Анна Плішкова, ПгД., і одборна асистентка ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД. Темов презентації были можности штудования русиньского языка на Пряшівській універзіті і презентація проектів на базі русиньского языка, які каждорічно реалізують робітници інштитуту. По скінчіню презентації ся одбыла робоча стріча з директором гімназії ПгДр. Володиміром Тарчом. Темов дискусії были можности навчання, респ. обновліня навчання русиньского языка на лабірській гімназії. Треба додати, же лабірська гімназія є єдинов із гімназій і вцілім середніх школ на Словакії, на якій дакілько років дозду проходило навчання русиньского языка як неповинного предмету, яке вів Мгр. Марек Гаї, абсолвент штудійного програму Учїтельство про I. ступїнь основных школ з росшыренов формов навчання русиньского языка. Вдяка М. Гаєви, абсолвентови той гімназії, в тім часі на гімназії ся сформовала солідна група около 20 штудентів, яких русиністика заінтересовала. Наслідно дакілько абсолвентів лабірської гімназії вирішило русиньскый язык штудовати дале на Пряшівській універзіті. Нажаль, по пару роках тото навчання ся розпустило і в школї – подля інформацій з інтернетовой скорїнки гімназії – ся іщі даякый час організовав уж лем кружок русиньского языка, який вела тогдышня директорка ПгДр. Анна Оначілова. Но і тот за куртый час з розлічных прїчин заникнув.

Од того часу убігло може 10 років, а сучасна гімназія, так як многы середні школы на Словакії, мусить боєвати з проблемами, які мож розділити до дакількох категорій: такы, які суть тіпичны про цілу сферу школства в СР, такы, які суть тіпичны про периферны школы, і такы, які суть

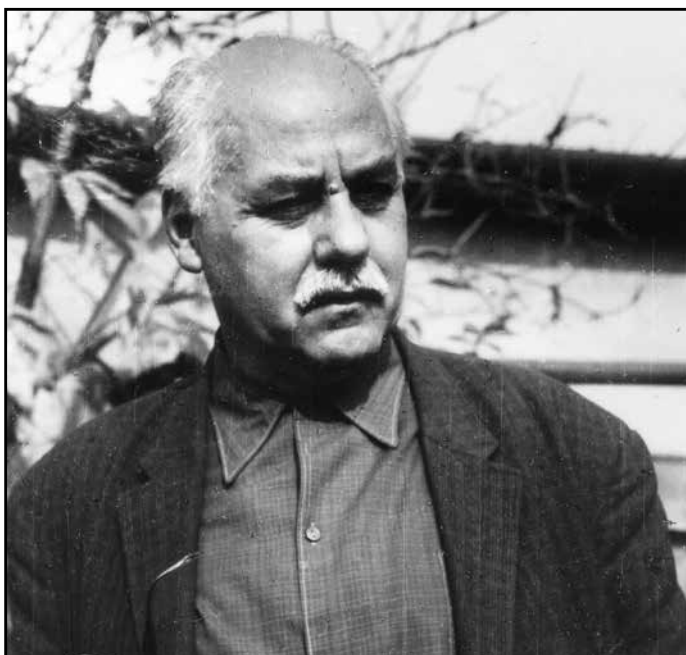
тіпичны про школы на теріторії, де жыє компактно народносна меншына. Накоплїня проблемів вшыткых категорій приносить зо собов ситуації, які од дирекції школы выжадує уж шпеціфічны і максімално стратегічны рішїня. Бо в грї часто є тема захованя школы як такой. Може в данім моменті то іщі не є акутный став про лабірську гімназію, але є лїпше крайнім ситуаціям радше передходити, як ся до них дістати, бо выход із них без помочі надряджєных органів – Пряшівского самосправного краю ці Міністерства школства СР – саме веджіня школы не найде.

В послїдніх тыжднях сьме зареєстровали інформації, які школам – основным і середнім – і їх зряджователям – Пряшівскому самосправному краю і сільскым урядам на теріторії з компактным русиньскым жытельством были адресованы од методіка русиньского языка Методічно-педагогічного центра в Пряшові Мгр. Марек Гаї. Мож повісти, же іде о інформації, які раціонално і прагматічно роздумуючі старостове сел ведно з директорами школ можуть схосновати на спасїня школы у своїх селах, а то вдяка заведжіню навчання русиньского языка на добровольнім прїнципі, і так даны школы перетрансформовати на школы з навчанєм русиньского языка. Што є важне, тота зміна є споєна з пїдвышєным фїнанчным коефіцієнтом на школяря, в порівнаню з школами без навчання языка народносноной меншыны. Може тото є послїдня путь на захованя нелем школ у русиньскім регіоні, о якій бы бесспорно мали коншструктівно дискутовати сільскы/містьскы заступїтельства, але тыж на захованя і далшый розвой русиньского языка і русиньской народной ідентічности на Словакії. Мы лем хочєме припомянути, же ініціатывы в тім процесі ся чекають у першім рядї од Мїджілаборець, які часто называєме „колысков русинства“.

А. П.

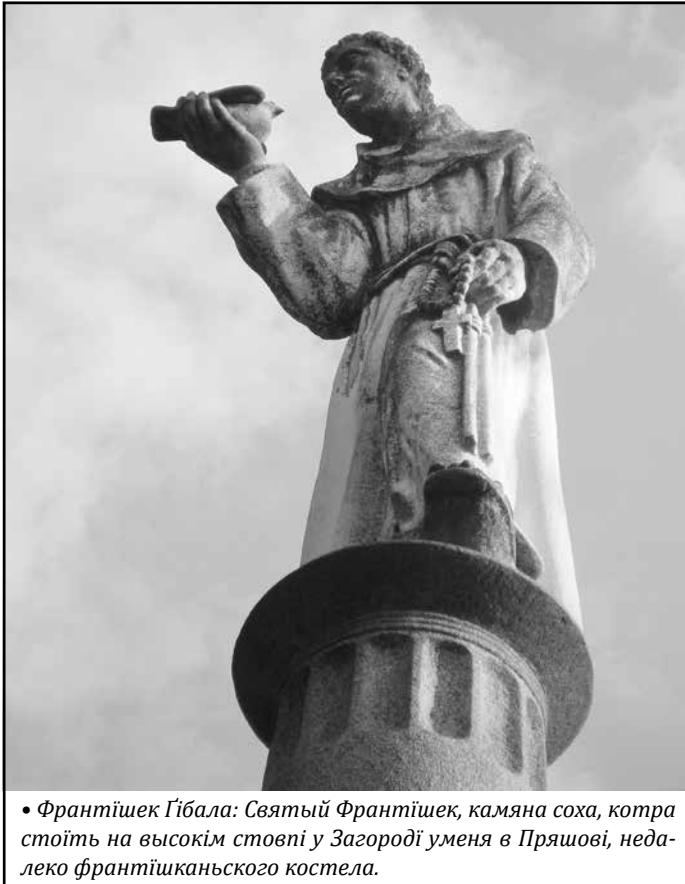
ПгДр. Марія МАЛЬЦОВСКА (5. 5. 1951 – 25. 9. 2010)

Франтішек ГІБАЛА – о словив го властный жывот (5. 4. 1912 – 8. 9. 1987)

Заслужєный умелець Франтішек Гібала є вызначный русиньскый сохарь принайменшм європской провенієнції. Главно з днешнєй точки зору єго монументална сохарьска робота, портреты, медайлєрство мають неперевершену ціну як про Словаків, так про Русинів. Мало хто знає, же писав і поезію. Ёго сохарьска і поетічна творчость потверджують факт, же то быв чоловік нашого роду, без міры любив край під Дуклєв, єго деревяны хыжки у валаликах, церьковкы, людей із їх бідами і радостями. Знамы суть єго сохарьскы роботы, як *Кіріл і Мефодій* (1941), *Голова Кіріла* (1941), *Навернутя до вывраздженого села* (Токаїк) (1953 – 1959), *Втіканя з горящего села* (Злата Баня) (1953), *памятники – Духновічови* в Тополи, *Павловічови* у Свіднику і Стаціні суть одразом єго високого умелецького чувства, одношіня к традиціям свого народу. І хоць в переважній мірі ся у своїх роботах зосереджовав на цілу Словакію, є в єго творчости велика часть, яка говорить о єго ласці к Русинам.

О єго жывотї была выдана значна літе-

• Франтішек Гібала: Святий Франтішек, камяна соха, котра стоїть на високім стовпі у Загороді уменя в Пряшові, недалеко франтішканьского костела.

ратура, писало ся в зборниках, пресі, а сьме далеки од того, абы сьме переоцінєвали єго роботу. Нас веце інтересовав людський феномен того чоловіка. Попозерали сьме на нєго через призму єго дівкы Даньєлы Гыртковой. Што про ню значів отець?

– Як про каждую дитину. Отець... Быв про мене великов авторітов. Не зато, же то був великий і силный хлоп, а к тому був узнаваний умелець, але зато, же нам дїтєм знав у вшыткїм порадити. Мала єм барз мудрого і чутливого отця... Нігда нас не бив, хоцьяк сьме выдумовали. Было нас четверо дїтей з малым віковым розділом: Инж. арх. Петро (1945), теперь жыє в Михаловцях, Ева (1946), умерла у 2001 р. як 55-річна, Мгр. Даньєла Гырткова (1948), і МУДр. Павло Гібала, к. н., што жыє в Братїславі. Найстаршый брат Петро був великий выдумник, але отець все знав з ним выйти, а то мірным способом. То мати нас тримала накурто. Почас жывота був отець тот, котрый був про многих знамый. Што сьме мы дїти не дуже любили, было то, же нас люде в Братїславі познали. А то было барз зле, бо я іщі не пришла зо школы домів, а уж родічі знали, што сьме выстроїли. Барз сьме были амбіціозны, хотїли сьме ся просаджовати. Вшыткы сьме выштудовали высокы школы. Отець був завелика авторіта, зато сьме не ішли штудовати вытварне уменя, тот приклад був барз великий, з нашого погляду недостижный. Лем найстаршый брат выштудовав архітектуру. Отець, кідь робив памятники, так много робив з архітектором. Кідь брат доштудовав, дакотры роботы помагав отцєви робити як архітект, проектовав ай дакотры церьковкы на выходї Словакії...

Родина жыла в Братїславі в тяжкых повойновых роках, але отець все їх тягав на путованя, водив їх до краю, де ся народив – під Дуклю...

– Кідь сьме были маленькы, так сьме

были переважно в місті. Кідь я мала дванадцять років, отець купив перше авто, а зачали сьме ходити на доволенкы по Словакії. Обышли сьме ей вздовж і впоперек. Мы познали Словакію як малохто. Моя мама была Чешка, знала історію, о градах, замках, много нам о тім повідала. Нігда сьме не йшли на доволенку лем так, к язєру і под., але путовали сьме тыждень. Де сьме заставили, там сьме переночовали. Отець купив стан, а интересно было, же мы четверо перед даякым містом спали в стані, а отець з мамов в готелі. Тогды не были становы міста, таборы, то мож было спокійно спати в стані, теперь бы то было небезпечно. Отець нас часто брав на выход. В Пряшові за Калварієв жыв єго брат Михал, там мав збудований дїм. В зачатках то був першый отцїв ательєр. Бабка, отцєва мама, жыла в Пряшові тогды, кідь він штудовав на высокій школі в Празі. Отець нам указав свій родный край під Дуклєв і росповідав нам пригоды з того краю, ходив з нами на грибы, а часто ай на довгы прогульки до Малых Карпат. Быв то мудрый чоловік з ніжnym серцєм жены, з тяжков руков сохаря, котра не знала карати, але знала погладити і повтерати слызы. Кідь сьме як дїти не знали дашто вырїшыти, все нашов аргумент: „Вшытко, што хочете, можете досягнути, але без роботы то не піде. Жывот є красный, але є то прекажкова дорога.“ Такый був мій отець. Є красно путовати по Словакії і відіти, де всягды він охабив за собов слїд.

Франтішек Гібала (Франє, як собі пізніше писав на раду словацького поета Яна Костры, же, реку, Франє звучіть веце по словацькы) ся народив у Крайній Полянї, окрес Свідник, 5. апріля 1912. В р. 1914 єго отець Ізідор одышов до войны, а веце ся не вернув, загынув у мазурьских мочаринах Галіції. Быв веджений як „незвістный“ (страчений), єго мати все думала, же ся верне (дїдко і бабка, подля слов панї Даньєлы, пришли з Польска, отець десь од Велічкы, были то Лемкы). Отець ся не вернув, зістали по нїм сироты. Єго отець був робітником на містній пилі а мама Анна (роджена Уліашова) на пилі была кухарков. Тота родина Уліашова зістала жыти в Крайній Полянї, а то єй молодшы сородинці, котры не одышли за роботов до Америки (з того краю много людей одышло до Америки). Малаый Франтішек ходив пішо до Бодружалья до народной школы, потім пішов до Клатовой Новой Всі, што є при Топольчанках, де докінчів школу. Пак ся з матірєв переселяють до Пряшова. Там дістали квартиру на Словенській уліці в центрі міста, де была єго мама домовнічков. Франтішек ту ходив на реалку. Він уж тогды любив моделовати. Перша єго выставка была на тій школі, а директор школы го одфотографовав з єго роботами і послав до Чех, до Горжіць під Кырконошами, на середню каменарьску школу, де був ай одбор сохарьский. Стады пришло писмо, же го приймають на штудії а же дістане штїпендію. В тім році, кідь там Ф. Гібала наступив, они были в сохарьській класі лем трєми, а вшыткы із Словакії: Франтішек Гібала, Франтішек Драшковіч і Ян Гучко. Кідь скінчів тоту школу, зась директор школы запропонував, абы ішов штудовати на Академію вытварных умень до Прагы. Там штудує у професора Бедржіха Кафкы, учня Йозефа Місьлбека.

– І так ся мій отець дістав до Прагы, – высвітлєвала панї Гырткова, – але без грошей. Бабка, кідь ішов до

Праги, му дала 100 корун на цілы п'ятьрічны штудії. Вытримав три місяці, ходив до „Коруну“ на запражену поливку з рогликом, што стояла коруну. Потім дістав туберкулозу, мусив ся лічити на Словакії. Вернув ся назад на штудії, а школу докінчив. Докінчив з тым, же в другім річнику, на основі выслідків навчання, му приділили Масарікову штіпендію як найліпшому студентови. Потім був выписаний чехословацькый конкурз на вытворіня памятника Андрея Кметя, закладателя музейництва в Баньській Щавніці. Конкурз був анонімный. Він як студент другой класы го выграв. Не была приділена перша ціна, але друга. Кідь ходив на вакації домів, до Пряшова, так потребовав ательєр. Из цеглы зо збуряных будинків сі збудовав ательєр за Калварієв, но а там настяговав ай свою маму, нашу бабку. Маленькый ательєр ся поступно розростав, кідь одышов до Братіславы, зістав там єго брат. Кідь скінчив АВУ в Празі, пришла война і протекторат, він ся вернув до Пряшова, рік учів на штатній промысловій школі ставительській. В часі вакацій робив на рештавраторьскых роботах в церьквах, а до школы ся уж не вернув. Отець був творчій тіп. Одышов до Братіславы ай зо своєв мамов в р. 1940, о два роки ся оженив, а попритім ся занимав монументалнов сохарьсков роботом. Він нігда не учів, до ниякой партії не вступив, був жывностником цілый жывот, – підкреслила основне з жывота Ф. Гібалы єго дівка Даньєла.

Мав то тяжке, кідь по р. 1948 ся робили перевірки, а він робив сакралны роботы (в Пряшові – **Св. Франтішек**), але за тзв. словацького штату дістав Ціну Купецького за Дорогу на Голготу. Робота Франтішла Гібалы є россягла, главно ей видно по містах і селах на цілій Словакії. Од Міджілаборець аж по Братіславу. Як ся позерать на єго

творчость пані Даньєла? Предці, доба в якій жив, несла свої соціалістичны знакы, тяжко было зістати самым собов.

– *Ословив го властный жывот, – повіла она. – Отець реаговав на трапліня, котры пережыв сам. То, же стратив отця в єдній войні, же відів выпалены села, нещастя матерей в Токаїку, з котрыма бісидовав, то вшытко ся го дотуляло. Ёго памятникы, ай кідь є то часто ослава перемоги, не все то суть вояцы з пушками, але скорше реакція обычайных людей на нещастя войны, о чім свідчить Навернутя до вывраждженого села (Памятник СНП про село Токаїк, 1953 – 1959, білый травертін, 390 x 275), Втіканя з горящого села (Памятник про выпалене село Злата Баня, 1953, пісковець). Вшыткы тоты нещастя ся го дотыкали. Зажыв то на властній скорі. В першій світовій войні, як споминала баба, в Крайній Полянї, кідь мав отець два роки, їх хыжка горіла, а він тьяпкав ручками і выкриковав: „Як шумно горить наша хыжа!“ А звірства другой войны никого не зохабили рівнодушным. Быв то єго край – Свідничіна, смутнославна Дукля.*

Якы были послідні роки єго жывота?

– *В послідніх роках жывота брат Петро му робив архітектуру. Доведна много пережыли. Што ся стало з єго роботами? Много з них є в Словацькій народній галерії, в приватных збірках. Ай мы маме каждый дашто. Мені ся барз люблять єго портреты, єго портретова творчость была барз добра. Высловити скульптуров внуторный світ, не є таке просте. Може в тім малярстві то іде дакус ліпше. Він при своїй роботі портретовав обычайных людей, мої сестреніці, свого брата, робив автопортрет, а першы єго творы мають люде в Пряшові.*

Отець на нас, дітей дуже емоцінално впливав. Най-

• Франтішек Гібала: *Лежача*, бронз, 1959.

гіршым зажытком про мене было, кідь єм на стары ёго дні віділа, як по мертвіці упадуть. Жыв дома з матір'ев, котра была од нёго 12 років молодша. Даякый час був ай у мене, пак у брата, черяли сьме ся. Было смутно відіти того міцного чоловіка, котрый був про мене в кождім аспекті авторітов, як поступно одходить. Тяжко єм ся з тым змір'евала. Але він був, фактічно, хворый цілый жывот. Мав вылічену туберкулозу, але нігда ся на ніч не скаржыв, не ходив по докторох, жыв повноцінно свій жывот. Потім пришло вісем років перед смерт'ев, перестали му служыти ноги, підписала ся на нїм тяжка работа. Умер 8. септембра 1987, не дочекав ся ніжной револуції. Быв бы рад, бо не любив людей, што выужывали свою міць. Нераз мусив боєвати з ідейныма комісіями. Ай ручно, як по ёго смерти повідали свідкове.

Пані Даньєла ся перегортала в жывотописных познамках свого отця, находила пригоды з ёго жывота. Аж ей морозило, кідь читала тоты рядкы. Є ту описана пригода, кідь отець з камаратом ходив до школы з Крайной Поляны до Бодружала. Там стрітили коло єдной хыжы старого, слабо облеченого чоловіка, який плакав і скаржив ся їм, же сын го вышмарив з дому. Они двоими уж не мали вітців. Што бы за то дали, кібы мали ходем такого вітця... Старали бы ся о нёго, облїкали го... Тото написав до жывотописных познамок ей отець. Отець му хыбив цілый жывот. Іщі щастя, же мав таку матір'. Хоць то была обычайна жена, яка не знала читати ани писати, тото знала, же діти треба дати до школы, же мусять мати ремесло.

**Так тя познам, мамо моя,
В родній деревняній хыжці
Під деревянов церквов
Є колыска моя.**

То суть поетічны рядкы Франтішка Гібала. Жыв в такій среді, яка го мотивовала писати. Камаратив ся із словацькыма писателями Яном Смерком, Яном Костром, Андреєм Плавком, Ганов Поніцков, Мірославом Валекком, вытесав *памятники А. Кмет'єви, Л. Штурови, Я. Крал'єви, Л. Ондрейови, Й. Заборьскому, Л. Фуллови, Й. Бендікови, Я. Алескіови*, але і русиньскым будителям – *А. Духновічови, А. Павловічови*, звічнив токаїцьку трагедію як і перше ослободжене село Калинів. Сам був у близьких контактах в Дезідеріом Миллым (недалеко себе бывали в Братіславі). Охабив нам то, што доднесь стоїть. Тото ліпше з ёго творбы все нас буде ословлєвати. А поезія ёго чутливой души зістала і в жывотописных записках. Говорить о тім, де ёго коріня, де ёго домівство. Може бы ся радовав, кібы днеська жыв, і міг бы ся навернути к своему русиньскому коріню. Днесь Русины ся гордо можуть голосити ку своему, а він, то в тій добі, якбач, не зажив, але одчував. Передбачав:

**Ай так тя люблю, мій жывоте,
Там, де єсь найбіднішый.**

• Франтішек Гібала: *Втіканя з горящего села*, бронзова пропозиція із 1953 року, котра сохар'єви послужыла на вытворіня камяного памятника, котрый теперь стоїть перед Сільскім урядом у Златій Бані коло Пряшова.

**На меджі скромна сливочка,
Квасна планка ся не дочекаць зрїня.**

**Лем з терьком морозы почекають
Із свербегузков червеньый плод.
Розкошу єм не зазнав,
В біді жыв мій род.**

**Ку цілю го вів дух,
І хоць вічно битый був,
До жыв ся людства новый зрод.**

Або:

**Бабка і мій дід пришли з гір,
Бабка пилу несла, дід топір.
Легко ішли, ніч не мали,
Што тяжке было,
Представ повна голова.**

(Переклад поезії із словацького языка авторкы. Жрідло: ПгДр. Марія Мальцовска і кол.: 100 вызначных Русинів II. часть, Пряшів: Світовый конгрес Русинів, 2009, с. 19 – 26. Управлене.)

РУСИН Одборный і літературный часопис выдавать Академія русиньской культуры в СР (6х роčne, náklad 1100 ks, ІСО: 17079748). Предплатне 12 євр. Адреса редакції: Академія русиньской культуры в СР, Duchnovičovo nám. 1, 081 48 Prešov, SR. Телефон: 0917 171 912. Шефредактор: Мгр. Александер Зогуляк, языкова редакторка: ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД., редактор: Мгр. Міхал Павліч. Регістрацны чїсла: ISSN 1339-5483, EV 328/08, МІС 49 589. Адреса на интернеті: www.rusynacademy.sk, e-mail: rusyn@stonline.sk. Выдане 1. юна 2017 р.

• Франтішек Гібала: Александер Духновіч, бронзова буста на камянім подставцю, котра стоїть у парчіку ёго родного села – Тополя, Сниньского окресу.

• Франтішек Гібала: Навернутя до вывращденого (даколи пишуть – выпаленого) села (1953 – 1959). Памятник із білого спішского травертіну на цінтері села Токаїк (Стропківський окрес), котрый сімболізує токаїцьку трагедію, кідь німецькы фашісты 19. 11. 1944 постріляли 32 хлопів із села, а 20. 11. 1944 жены і діти выгнали і село запалили. То была одплата за поміч партізанам.

• Франтішек Гібала: Александер Павлович. Бронзова постава будителя, яка стоїть на камянім подставцю перед Домом культуры у Свіднику. Пам'ятник був святочно відкритий 21. 6. 1970 з нагоди 70 років од смерті А. Павловича.

